

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ДЖИГОРА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

УДК 355.02:336.1(477)

**СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАТО ТА ВОЄННО-
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ**

Спеціальність: 21.04.01 – економічна безпека держави
(економічні науки)

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Житомир – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Державному університеті «Житомирська політехніка»
Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант доктор наук з державного управління,
доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України
ГРИЦИШЕН Дмитрій Олександрович,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
проректор з науково-педагогічної роботи
та інноваційного розвитку

Опоненти доктор економічних наук, професор,
БУЛАТОВА Олена Валеріївна,
професор кафедри міжнародних фінансів
Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

доктор економічних наук, професор,
ПТАЩЕНКО Олена Валеріївна,
професор кафедри підприємництва і торгівлі
Західноукраїнського національного університету;

доктор економічних наук, доцент,
ТКАЧ Микола Ярославович,
начальник Навчально-наукового центру оборонного
менеджменту Національного університету оборони
України

Захист відбудеться «30» жовтня 2025 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.05 у Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, конференц-зала (новий корпус).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті Державного університету «Житомирська політехніка» <https://ztu.edu.ua> та у бібліотеці університету за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України визначається швидкою трансформацією глобального безпекового середовища, що супроводжується інтенсифікацією міждержавних конфліктів, зростанням масштабів та складності гібридних загроз, а також загальною ескалацією воєнно-політичної напруги в світі. Для України ці процеси набули особливої гостроти у зв'язку з повномасштабною збройною агресією з боку російської федерації, яка чинить деструктивний вплив на всі складові національної безпеки.

У зазначених умовах Північноатлантичний альянс постає як провідне міжурядове оборонно-політичне об'єднання, яке відіграє стратегічно важливу роль у формуванні механізмів колективної безпеки, оперативного реагування на кризові ситуації та довгострокової стабілізації безпекового простору. Однією з ключових передумов ефективного функціонування НАТО є система фінансового забезпечення, яка інтегрує внески держав-членів, інвестиційні інструменти та механізми мобілізації ресурсів для реалізації оборонно-безпекових програм, включно з розвитком інноваційних технологій і підтримкою держав-партнерів.

Для України, яка реалізує стратегічний курс на повноцінну інтеграцію до євроатлантичного безпекового простору, всебічне опанування принципів та інституційних механізмів фінансового забезпечення НАТО має подвійне значення. По-перше, відбувається формування методологічної основи для адаптації національної системи оборонного фінансування до стандартів Альянсу. По-друге, створюється підґрунтя для підвищення рівня національної воєнно-економічної безпеки шляхом інтеграції у колективні фінансові та оборонно-промислові ініціативи.

Після анексії рф частини українських територій у 2014 р. відбулася суттєва трансформація фінансової архітектури НАТО, яка проявилася у розширенні діяльності трастових фондів, запровадженні цільових інструментів підтримки партнерів, а також в активізації багаторівневих моделей фінансування програм зміцнення оборонного потенціалу, інституційної стійкості та інтегрованості держав-партнерів. Повномасштабне вторгнення рф в Україну у 2022 р. ще більше актуалізувало питання ефективності та дієвості фінансових механізмів НАТО, зумовивши потребу у системному аналізі їх спроможності забезпечувати обороноздатність, економічну стійкість та відновлення держав у довгостроковій перспективі.

У цих умовах дослідження системи фінансового забезпечення НАТО у взаємозв'язку з проблематикою воєнно-економічної безпеки України набуває особливої наукової та практичної значущості, оскільки його результати можуть слугувати підґрунтям для формування ефективної державної політики у сфері безпеки й оборони, а також для визначення оптимальних шляхів інтеграції України до колективних фінансових механізмів Альянсу.

Проблематика фінансового забезпечення НАТО, а також її впливу на воєнно-економічну безпеку України, досліджувалась у працях як українських, так і закордонних учених, однак комплексне, системне розуміння даного феномену залишається недостатньо представлено в науковому дискурсі.

Закордонні науковці, зокрема І. Кант, Д. Мітрані, Р. Кеохейн К. Уолтц, Е. Остром, М. Олсоном, О. Вільямсон, Д. Норт, Р. Джеппершон, А. Вендт, М. Фіннемор, П. Катценштейн та інші дослідники, розглядали різні аспекти міжнародних відносин, теорії безпеки та інституційного розвитку, які мають безпосередній вплив на фінансові механізми забезпечення колективної безпеки.

Питання функціонування та трансформації фінансових механізмів Північноатлантичного альянсу в контексті глобальних безпекових змін вивчали А. Вендт, К. Гартлі, Т. Шандлер, Л. Каплан, А. Моравчик, Дж. Даффілд, К. Макінніс, Д. Фата, Д. Шахін, Дж. де Век, С. Майєр, Р. Лукас, Й. Хейсманс, Н. Жуан, Дж. Кларк, Дж. Кінан, Б. Трамп, Е. Кютомаа, М. Кофман, М. Ньютон, С. Пітер тощо. У їхніх дослідженнях розкрито еволюцію бюджетних та інвестиційних інструментів НАТО, роль колективного фінансування в забезпеченні спроможності Альянсу оперативно реагувати на виклики безпеці, а також взаємозв'язок між політичними рішеннями, економічними ресурсами та ефективністю безпекової політики Альянсу. Однак переважна більшість досліджень закордонних науковців стосується загальних параметрів фінансового забезпечення НАТО, без конкретної уваги до адаптаційного потенціалу для України.

Серед українських науковців, які досліджують суміжні проблеми, варто виокремити О. Булатову, Д. Грицишену, С. Свірко, О. Птащенко, М. Ткача, Ю. Грицюка, В. Ткаченка, О. Кивлюка, В. Дричика, А. Лиманюка, Д. Аракеляна, Г. Миронович, А. Миронович, А. Ставицького, Г. Харламова, В. Шпирко тощо. Вони зосереджуються переважно на питаннях воєнної реформи, оборонного фінансування та євроатлантичної інтеграції. Теоретико-методологічні аспекти воєнно-економічної безпеки України є предметом дослідження Л. Конової, А. Каляєва, О. Злобіної, Г. Миронович, А. Станішовського, А. Білюга, І. Поприцького, А. Магомедова, В. Навроцького, М. Володіної, Н. Чорної, Л. Якимової, П. Мартіна та ін. У працях М. Магомедова, С. Речича, С. Білоцького, Н. Стевенса, В. Орлика, С. Панасюка та інших дослідників розкрито етапи розвитку двосторонніх відносин України та НАТО, роль миротворчих місій, а також механізми реагування Альянсу на виклики глобальній безпеці.

Попри наявність значної кількості напрацювань з обраної тематики, окремі важливі аспекти формування та трансформації системи фінансового забезпечення НАТО, а також її впливу на воєнно-економічну безпеку країн-партнерів, залишаються недостатньо розкритими в українській та зарубіжній науці. Особливо це стосується комплексного аналізу інституційних, нормативно-правових та стратегічних механізмів, які забезпечують інтеграцію України до фінансової архітектури Альянсу в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. Актуальним вбачається переосмислення системи фінансового забезпечення національного сектору безпеки та оборони через призму досвіду НАТО, що передбачає як запозичення кращих практик, так і формування адаптивної моделі залучення до спільного фінансування, яка б ураховувала поточні можливості, стратегічні пріоритети та політичну волю держави. Такий підхід вимагає не лише ретроспективного аналізу трансформацій

у фінансовій системі НАТО, а й прогнозування сценаріїв її подальшої еволюції та ролі України у зазначеному процесі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Механізм подолання наслідків російсько-української війни на урбанізованих територіях» (номер державної реєстрації 0123U101827, 2023-2025 рр.), «Розробка інструментів державного фінансового аудиту та державного експортного контролю» (номер держреєстрації 0125U002795, 2025-2027 рр.), в межах яких автором теоретично обґрунтовано роль та значення НАТО для формування воєнно-економічної безпеки України, а також охарактеризовано розвиток законодавчого та нормативного забезпечення державного фінансового контролю в Україні. В межах прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи на тему: «Розробка механізму сталого розвитку економічних систем в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення економіки» (номер держреєстрації 0124U000463, 2024-2026 рр.) автором удосконалено організаційно-економічні положення створення та функціонування механізму сталого розвитку економічних систем в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення економіки України.

Мета й завдання дослідження. Мета дисертації полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України.

Завдання дослідження полягають у наступному:

- обґрунтувати архітектуру дослідження та здійснити експлікацію ключових понять системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України;
- проаналізувати джерельну та інформаційну базу дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України;
- виявити та систематизувати теоретико-методологічні підходи до формування системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України;
- дослідити еволюцію інституційних засад становлення фінансової системи НАТО;
- обґрунтувати причини та наслідки нерівномірності оборонних витрат серед країн-членів НАТО для колективної безпеки;
- виявити основні фінансові виклики НАТО в умовах збройних конфліктів та гібридних загроз;
- оцінити адаптацію механізмів бюджетного планування НАТО у відповідь на виклики розширення та потреби країн-партнерів;
- визначити стратегічні цілі та напрями фінансування партнерської підтримки в системі НАТО;
- провести аналіз програм та інструментів фінансової допомоги країнам-партнерам НАТО;
- обґрунтувати пріоритети фінансової підтримки України з боку НАТО та держав-членів Альянсу в умовах збройної агресії російської федерації;

- здійснити емпіричну оцінку впливу системи фінансового забезпечення НАТО на формування та зміцнення воєнно-економічної безпеки України;
- проаналізувати фінансові аспекти підтримки оборонного потенціалу України у рамках співпраці з НАТО;
- запропонувати напрями трансформації системи воєнно-економічної безпеки України з урахуванням інституційних, нормативно-правових та стратегічних вимог НАТО.

Об'єктом дослідження є система фінансового забезпечення НАТО та її вплив на воєнно-економічну безпеку України.

Предметом дослідження є теоретико-концептуальні засади, методологічні підходи, науково-методичні інструменти та прикладні аспекти функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось за загальнометодологічною схемою системного підходу з використанням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання економічних явищ і процесів. Зокрема, обґрунтування теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій здійснювалось з використанням таких методів як: *логіко-структурний* – для формування архітекτονіки дослідження, визначення його внутрішньої логіки, ієрархії підрозділів та взаємозв'язків між елементами, *гносеологічний та системний* – для комплексного осмислення досліджуваного об'єкта з позицій теорії пізнання та системного аналізу, *концептуального моделювання* – для побудови логіко-змістовної схеми архітекτονіки дослідження та візуалізації системи фінансового забезпечення НАТО у взаємозв'язку з воєнно-економічною безпекою України, *індуктивно-дедуктивний* – для узагальнення емпіричних даних і формування авторських визначень ключових понять, зокрема змісту дефініцій «система фінансового забезпечення НАТО» та «воєнно-економічна безпека» (п. 1.1 та п. 1.2); *бібліометричного аналізу* з використанням інформаційних ресурсів баз даних *Scopus*, *WoS*, *Національного репозитарію академічних текстів* тощо та інструментів *Google Trends*, *VOSviewer* та *bibliometrix* і інтерфейсу *Biblioshiny* у середовищі *RStudio* – для визначення наукової продуктивності з досліджуваних питань, *системно-структурний* – для виявлення логічних зв'язків між досліджуваними категоріями (п. 1.3); *класифікації та систематизації* – для упорядкування ідей, концепцій та моделей фінансового забезпечення НАТО у структуровану систему, *історико-логічний* – для відстеження еволюції концепцій фінансового забезпечення оборонних альянсів, *структурно-функціональний* – для визначення місця кожного елемента системи фінансового забезпечення НАТО в загальній системі воєнно-економічної безпеки, *контент-аналізу* – для кількісного та якісного опрацювання наукових публікацій, аналітичних звітів НАТО й України, інших документів (п. 1.4); *історико-ретроспективний* – для простеження витоків та еволюції фінансових механізмів Альянсу на початковому етапі його функціонування, *інституційного аналізу* – для дослідження структури органів управління та фінансових інституцій НАТО, *системного аналізу* – для розгляду фінансової системи НАТО як єдиного комплексу взаємопов'язаних елементів (п. 2.1); *історико-хронологічний* – для відтворення етапів еволюції бюджетної

моделі НАТО в умовах функціонального розвитку, *порівняльно-історичний* – для зіставлення підходів до фінансування НАТО до та після структурних змін середини 1950-х рр., *аналізу та синтезу* – для виокремлення ключових факторів, що впливали на формування фінансової моделі НАТО, та узагальнення отриманих результатів, *контент-аналізу* – для систематизації інформації з архівних джерел і публікацій в умовах функціонального розвитку 1956–1990 рр.(п. 2.2); *історико-ретроспективний* – для виявлення етапів та причин трансформацій фінансових механізмів НАТО у визначений період, *порівняльного аналізу* – для зіставлення фінансових інструментів до та після розширень НАТО, а також в умовах різних типів загроз, *системний* – для аналізу фінансових інструментів як частини цілісної системи оборонної та безпекової політики Альянсу, *кейс-стаді* – для аналізу змін у фінансуванні НАТО після вступу нових членів та у відповідь на конкретні загрози, *статистичного аналізу* – для кількісної оцінки змін у бюджетах, внесках та розподілі ресурсів (п. 2.3); *порівняльного аналізу* – для виявлення відмінностей у рівнях оборонних витрат між країнами-членами НАТО, *економіко-статистичний* – для визначення динаміки оборонних витрат у часі та порівняння з прийнятими стандартами (п. 3.1); *розрахунково-конструктивний* – для оцінки динаміки витрат за ключовими статтями оборонного бюджету та визначення впливу збройних конфліктів на їх обсяги, *контент-аналізу* – для ідентифікації офіційно задекларованих пріоритетів фінансування та стратегічних акцентів в умовах збройних конфліктів та гібридних загроз (п. 3.2); *системно-структурного аналізу* – для визначення ключових елементів механізмів бюджетного планування у фінансовій системі НАТО, *інституційного аналізу* – для оцінки ролі органів НАТО у процесі адаптації фінансового планування до змін у структурі членства, *порівняльного аналізу* – для зіставлення підходів до бюджетного планування у періоди розширення, а також виявлення відмінностей у фінансових стратегіях щодо країн-партнерів (п. 3.3), *експертного оцінювання* – для оцінки ефективності фінансових механізмів НАТО та їх сучасного і потенційного впливу на воєнно-економічну безпеку України в умовах збройної агресії та гібридних загроз, *стратегічного аналізу* – для виявлення довгострокових цілей НАТО у сфері підтримки країн-партнерів, *контент-аналізу* – для ідентифікації пріоритетних напрямів фінансування країн-партнерів, *системно-функціонального аналізу* – для дослідження взаємозв'язків між цілями партнерської підтримки та інструментами її реалізації (п. 4.1); *контент-аналізу* – для виявлення структури, обсягів та цільового призначення фінансової допомоги, а також для порівняння її еволюції в різні періоди, *порівняльного аналізу* – для зіставлення механізмів фінансової підтримки, застосованих до різних країн-партнерів, з урахуванням політичних, економічних та безпекових умов, *структурно-функціонального аналізу* – для визначення ролі окремих програм та інструментів у досягненні стратегічних цілей НАТО, оцінки їх ефективності та взаємодії з іншими елементами фінансового механізму Альянсу (п. 4.2); *кореляційно-регресійного аналізу* – для виявлення залежності між обсягами фінансової підтримки та ключовими показниками воєнно-економічної безпеки України, *порівняльного аналізу* – для порівняння досвіду фінансової підтримки України з досвідом підтримки інших країн-партнерів НАТО, *контент-аналізу* – для систематизації

стратегічних пріоритетів і процедур розподілу фінансових ресурсів, визначення інституційних механізмів їх реалізації (п. 4.3); *інституційного аналізу* – для дослідження структури, функцій та взаємодії органів і підрозділів НАТО та національних інституцій України, що беруть участь у формуванні фінансового забезпечення оборонного сектору, *системного аналізу* – для всебічного вивчення взаємозв'язків між фінансовими потоками НАТО та ключовими складовими воєнно-економічної безпеки України; *експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна у поєднанні з інструментарієм нечітких чисел* – для прогнозування динаміки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки (п. 5.1); *фінансового аналізу* – для визначення структури та обсягів фінансування, напрямів витрат і механізмів розподілу ресурсів у межах програм підтримки країн-партнерів, *структурного аналізу* – для визначення взаємозв'язків між фінансовими ресурсами, оборонними програмами та кінцевими результатами у зміцненні оборонного потенціалу України (п. 5.2); *політико-економічного аналізу* – для оцінки інтересів стейкхолдерів, ризиків впровадження та шляхів їхнього пом'якшення під час наближення до стандартів Альянсу, *комплаєнс-оцінювання* – для порівняння українських процедур бюджетування, закупівель, аудиту та моніторингу з кращими практиками країн-членів НАТО, *логіко-структурного моделювання* – для формалізації причинно-наслідкових зв'язків між запланованими напрямками трансформації системи воєнно-економічної безпеки України та очікуваними результатами (п. 5.3).

Інформаційною базою дослідження стала наукова література, зокрема, монографії, наукові статті й публікації з проблем фінансового забезпечення діяльності НАТО, воєнно-економічної безпеки держав, міжнародної безпекової співпраці, офіційні дані НАТО, Міністерства оборони України, державних статистичних органів, матеріалів міжнародних організацій (ЄС, ООН, Світового банку), а також аналітичні доповіді провідних дослідницьких центрів, які висвітлюють тенденції оборонних витрат, ефективність механізмів спільного фінансування та вплив фінансових рішень на рівень воєнно-економічної безпеки тощо.

Використання технологій штучного інтелекту. Технології штучного інтелекту (ChatGPT) використовувалися для: 1) пошукових цілей при вивченні системи фінансового забезпечення НАТО, а результатами запиту були посилання на офіційні сторінки Північноатлантичного альянсу; 2) для перекладу нормативно-правових актів на українську мову з французької, німецької, португальської, іспанської та інших мов країн-членів Альянсу. Технології штучного інтелекту не використовувалися для генерування тексту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методологічних положень, а також розробці практичних рекомендацій щодо сучасного та потенційного впливу системи фінансового забезпечення НАТО на воєнно-економічну безпеку України.

Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

вперше:

– встановлено вплив наукових парадигм на формування системи фінансового забезпечення НАТО, який полягає у наступному:
а) функціоналістські та неофункціоналістські концепції зумовили розвиток

механізмів економічної інтеграції як інструменту політичної консолідації держав-членів у межах єдиного безпекового простору; б) неореалістичний підхід визначив необхідність балансування між колективними й національними інтересами країн Альянсу у процесі розподілу фінансових зобов'язань; в) інституціоналізм і поліцентризм сформували орієнтацію системи на формалізовані правила, прозорі процедури та децентралізовані механізми управління ресурсами, що забезпечило підвищення ефективності, раціональності та результативності фінансування у сфері колективної безпеки. Виявлені закономірності дають змогу визначати не лише масштаб, але й ефективність та якість використання фінансових ресурсів Альянсу, сприяючи комплексному урахуванню внесків держав-членів у забезпечення стабільності системи колективної безпеки;

– розроблено інтегральні показники оцінки стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО, які абсорбують комплекс ключових детермінант (чисельність військовослужбовців, обсяги ВВП, оборонні витрати на обладнання, персонал, інфраструктуру) та забезпечують ідентифікацію домінуючого впливу рівня економічного розвитку на здатність держав-членів підтримувати фінансову стабільність і ресурсну стійкість системи колективної безпеки (коефіцієнт кореляції між інтегральним показником і валовим внутрішнім продуктом країн-членів НАТО становить 0,99007), а також впливу людського ресурсу на формування воєнно-економічної безпеки держави (коефіцієнт кореляції між інтегральним показником і чисельністю військовослужбовців в Україні становить 0,99569), що обґрунтовує їх ключову роль у зміцненні оборонного потенціалу України та країн-членів НАТО, формує науковий базис для здійснення комплексної оцінки динаміки фінансової спроможності сектору безпеки й оборони, визначення рівня ефективності розподілу та використання ресурсів, а також створює можливості для прогнозування тенденцій розвитку воєнно-економічної безпеки в умовах трансформації зовнішнього й внутрішнього середовища;

– розроблено механізм адаптації системи воєнно-економічної безпеки України до стандартів НАТО з урахуванням положень NDPP та регламентів STANAG 2601 – фінансове управління та звітність, STANAG 4172 – логістичне забезпечення, STANAG 4107 – взаємне визнання результатів оцінки відповідності в сфері оборонних закупівель, STANAG 6001 – мовна підготовка та військова освіта, із визначенням їх взаємозв'язку, інтеграційного потенціалу та ролі у посиленні інституційної спроможності сектору безпеки і оборони держави до створення спільного інформаційного, навчального, фінансового та логістичного простору, використання яких дозволить забезпечити гармонізацію національної системи планування, фінансування та управління оборонними ресурсами із практиками країн-членів НАТО, підвищити прозорість і підзвітність фінансових потоків у секторі безпеки й оборони, оптимізувати використання бюджетних коштів, а також посилити довіру з боку міжнародних партнерів;

удосконалено:

– концептуальну модель дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, яка не лише структурує процес

наукового пошуку і створює когерентні межі для аналізу, але й відкриває нові перспективи для поглибленого теоретико-методологічного осмислення фінансової архітектури міждержавних оборонних союзів, дозволяє комплексно враховувати взаємозв'язок між формальними інституційними процедурами (регламентованими бюджетними та інвестиційними механізмами, правилами прийняття фінансових рішень у межах Альянсу) та неформальними практиками (неофіційними домовленостями, політичними компромісами і коаліційними ініціативами окремих держав-членів), стратегічними цілями оборонної політики та конкретними інструментами їх фінансування, глобальними безпековими викликами та національними пріоритетами держав-членів і держав-партнерів;

– експлікацію понятійно-категоріального апарату, яка дозволила під системою фінансового забезпечення НАТО розуміти інституційно врегульовану, політично узгоджену й методологічно обґрунтовану сукупність спільних і національних фінансових механізмів, які забезпечують формування ресурсів (внески, формули розподілу, рішення про спільне фінансування), регламентують їх розподіл (бюджети, NSIP, програмні пріоритети, процедури), гарантують використання й нагляд (управління проєкtnим портфелем, аудит, оцінка ефективності) та мінімізують проблеми колективної дії через інституційні стимули, прозорість і взаємний політичний контроль;

– методологічне обґрунтування механізмів трансформації фінансових інструментів НАТО в умовах стратегічного розширення та зміцнення воєнно-економічної безпеки України від модернізації Програми інвестицій у сферу безпеки НАТО (NSIP) до побудови стратегічно орієнтованої моделі оборонного фінансування, яка під впливом змін безпекового середовища та ескалації російсько-української війни, трансформувалася від директиви «2/20» до парадигми «5/30», заснованої на принципах пропорційності, оперативності, цифровізації та стратегічного стримування, розуміння яких визначає роль інституційної взаємодії між НАТО та Україною;

– зміст дефініції «воєнно-економічна безпека» як гарантовану відповідними інституціями здатність держави, своєчасно мобілізувати й ефективно використовувати ресурси для збереження та розвитку оборонної спроможності, підтримувати макроекономічну стійкість, захищати критичну інфраструктуру та забезпечувати швидке відновлення, яка набуває властивостей повноцінної системи із власною композицією (інституції, бюджети, виробничі й науково-технічні підсистеми), структурою (ієрархії, ролі, правила), механізмами (планування, аудит, нагляд), середовищем (внутрішні та зовнішні шоки) і замкненими циклами «входи-процеси-виходи-зворотні зв'язки»;

– комплексну методологію ідентифікації військово-економічних пріоритетів НАТО, підтверджених аналітичними даними за індексами *Global Peace Index (GPI)*, *Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK)* та *Fragile States Index (FSI)*, сутність якої полягає у переорієнтації оборонних витрат від традиційних форм військового забезпечення до превентивних, цифрових та інформаційно-аналітичних компонентів системи стримування, яка передбачає посилення фінансування систем кіберзахисту, адаптацію оборонного бюджету до сценаріїв швидкої ескалації, розширення фінансової кооперації з партнерами, підтримку стратегічних комунікацій, розвиток людського капіталу

у сфері цифрової грамотності та інвестування в аналітичні платформи типу *Global Disinformation Index (GDI)* і *EUvsDisinfo*;

набули подальшого розвитку:

– підходи до бібліометричного аналізу термінологічного базису з використанням даних наукометричної бази *Scopus* та опрацювання наукового дискурсу за допомогою інструментів *VOSviewer*, *bibliometrix* і *Biblioshiny*, які показали, що основні поняття, пов'язані з фінансовим забезпеченням НАТО (зокрема «бюджет» і «фінансування НАТО»), переважно трактуються у площині питань безпеки, стратегічного планування та трансатлантичної взаємодії, тоді як власне економічний вимір фінансування залишається на периферії досліджень і потребує цілеспрямованого опрацювання;

– обґрунтування інституційно-функціональної трансформації фінансової архітектури НАТО, у ході якого виявлено еволюцію механізму спільного фінансування від інфраструктурно-орієнтованої моделі до комплексного політико-фінансового інструмента стратегічного управління, який забезпечує утримання військових об'єктів, соціально-дипломатичну діяльність, наукові програми та політичний діалог, водночас зберігаючи високий рівень прозорості й довіри завдяки аудиторському контролю з боку Міжнародної ради аудиту НАТО (IBAN), розуміння якої дозволить глибше осмислити закономірності становлення фінансової стійкості НАТО як багаторівневої системи управління спільними ресурсами;

– використання адаптивних моделей прогнозування (експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна) у поєднанні з інструментарієм трикутних і трапецоїдальних нечітких чисел для опису невизначеності статистичних даних, а також методів нечіткого агрегування та дефазифікації, що дало змогу підвищити точність прогнозу динаміки інтегральних показників воєнно-економічної безпеки НАТО та України, побудованих на основі таких змінних, як чисельність військовослужбовців, обсяги валового внутрішнього продукту, витрати на військове обладнання, персонал, інфраструктуру та інші оборонні статті, що дозволило врахувати структурні коливання, асиметрію інформації та ризики невизначеності й отримати достовірні результати щодо тенденцій фінансової спроможності систем воєнно-економічної безпеки держав НАТО та України реагувати на внутрішні й зовнішні виклики та загрози;

– обґрунтування механізмів трансформації системи воєнно-економічної безпеки України через функціональні інститути НАТО (NSATU, JATEC), які виступають інструментами інтеграції у процеси стратегічного планування, ресурсного забезпечення та управління оборонно-промисловим розвитком й передбачають гармонізацію процедур оборонного планування з NDPP, застосування єдиних стандартів STANAG у сфері логістики та закупівель, впровадження спільних навчально-тренувальних програм, а також використання інструментів технологічного трансферу для оновлення виробничих і технологічних можливостей оборонної промисловості відповідно до стандартів Альянсу, що підвищує рівень сумісності українських сил оборони з колективними системами НАТО.

Практичне значення одержаних результатів. Результати, що полягають у розробці та удосконаленні теоретичних і методологічних положень щодо

функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України, можуть бути використані: у процесі формування та реалізації державної політики у сфері воєнно-економічної безпеки; для удосконалення механізмів бюджетного планування та фінансування сектору безпеки й оборони з урахуванням євроатлантичних стандартів; при розробці стратегічних документів та програм співробітництва України з НАТО; у практиці діяльності органів державного управління, відповідальних за оборонно-промислову політику та міжнародну військово-фінансову кооперацію; для підготовки науково-аналітичних матеріалів, експертних висновків і прогнозів щодо перспектив інтеграції України у фінансово-економічну архітектуру Альянсу; у навчальному процесі закладів вищої освіти.

Основні теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в освітньому процесі Державним університетом «Житомирська політехніка», для підготовки здобувачів за спеціальністю 256 «Національна безпека», зокрема для удосконалення структури та змісту таких дисциплін, як «Управління оборонно-промисловим комплексом», «Управління національною безпекою», «Економічна безпека в умовах глобальних безпекових викликів», «Фінансова безпека держави» та ін. (Довідка № 44-21.00/652 від 14.05.2025).

Практичні рекомендації знайшли відображення у діяльності Управління Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в Житомирській області (Довідка № 293/54 від 19.02.2025), Військової частини 3047 Національної гвардії України (Довідка № 1/47/ від 05.05.2025), Головного управління Державної казначейської служби України у Полтавській області (Довідка № 841/23-01 від 17.04.2025), Військової частини А 1724 Міністерства оборони України (Довідка № 107 від 22.04.2025), Департаменту регіонального розвитку Житомирської обласної військової адміністрації (Довідка № 281/01- 4- 31 від 12.02.2025), Головного управління ДПС у Житомирській області Державної податкової служби України (Довідка № 6720/6/06-30-21-01 від 05.03.2025).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною завершеною науковою працею, у якій викладено положення, висновки й пропозиції, здобуті автором особисто. Вони полягають в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України. Наукові положення дисертаційної роботи, пропозиції та рекомендації, що виносяться на захист, одержані особисто автором. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, що є результатом власних досліджень здобувача. Внесок автора в спільних працях зазначено у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 11 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, що відображено у списку опублікованих праць за темою дисертації [26-36].

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 36 наукових працях, зокрема: 2 монографії (в тому числі 1 – одноосібна); 5 статей в іноземних виданнях, що включенні до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та WoS; 18 статей у наукових фахових виданнях України; 11 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 388 сторінках друкованого тексту. Робота містить 65 таблиць, 44 рисунки та 4 додатки. Список використаних джерел нараховує 425 найменувань і розміщений на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У межах першого розділу *«Теоретико-методологічні положення дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України»* розроблено теоретико-методологічну конструкцію та впорядковано науково-методичний базис дослідження.

Сформовано концептуальну модель дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, яка базується на ієрархічному підході та інтегрує філософські, методологічні, теоретичні, емпіричні й практичні виміри наукового пошуку (табл. 1). Логіка побудови такої моделі ґрунтується на усвідомленні того, що фінансування безпеки в межах НАТО не обмежується суто бухгалтерськими чи технічними процедурами розподілу ресурсів, а є органічною складовою складної інституційно-політичної архітектури Альянсу.

Здійснено експлікацію понятійно-категоріального апарату дослідження, що дало змогу інтегрувати в єдину аналітичну конструкцію наукові підходи до фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, сформувавши теоретичне підґрунтя для міждисциплінарного аналізу їх взаємозв'язків. Обґрунтовано, що система фінансового забезпечення НАТО є багаторівневим механізмом акумулювання, розподілу та використання ресурсів, яка поєднує механізми спільного й національного фінансування, бюджетні та позабюджетні інструменти, а також довгострокові інвестиції у колективну безпеку. Воєнно-економічна безпека трактується як інституційно забезпечена здатність держави своєчасно мобілізувати, раціонально розподіляти та ефективно використовувати ресурси для підтримання оборонної спроможності, збереження макроекономічної стабільності, захисту критичної інфраструктури та забезпечення оперативного відновлення держави.

Таблиця 1

Концептуальна модель дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України

Вихідні положення дослідження			
Гіпотеза	система фінансового забезпечення НАТО може виступати каталізатором зміцнення воєнно-економічної безпеки України за умови інституційної сумісності національної системи безпеки й оборони з організаційно-правовими структурами Альянсу, достатнього рівня готовності державних фінансових інститутів до участі у механізмах спільного фінансування та активної стратегічної участі України у формуванні колективної оборонної політики НАТО.		
Об’єкт	система фінансового забезпечення НАТО та її вплив на воєнно-економічну безпеку України.	Предмет	теоретико-концептуальні засади, методологічні підходи, науково-методичні інструменти та прикладні аспекти функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України.
Мета	обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробка практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України.		
Рівні теоретико-методологічної конструкції дослідження			
Теоретико-філософський	Методологічний	Емпіричний	Інструментальний
Завдання дослідження			
Обґрунтувати архітектуру дослідження та здійснити концептуалізацію ключових понять	Дослідити інституційні засади становлення фінансової системи НАТО	Здійснити емпіричну оцінку впливу системи фінансового забезпечення НАТО на формування та зміцнення воєнно-економічної безпеки України	Запропонувати напрями трансформації системи воєнно-економічної безпеки України з урахуванням інституційних, нормативно-правових та стратегічних вимог НАТО
Методи дослідження			
Логіко-структурний, гносеологічний, системний, індуктивно-дедуктивний, бібліометричний аналіз тощо.	Історико-ретроспективний, історико-хронологічний, інституційний, порівняльний, статистичний та системний аналіз тощо.	Розрахунково-конструктивний, інституційний, стратегічний контент, системний та функціональний аналіз, експертне оцінювання тощо.	Фінансовий, політико-економічний аналіз, компласнс-оцінювання, логіко-структурний аналіз, економіко-математичне моделювання тощо.
Формує світоглядно-етичне підґрунтя для спільного фінансування безпеки; обґрунтовує морально-нормативну мотивацію участі держав у фінансових механізмах НАТО.	Визначає наукові підходи та методи дослідження; визначає алгоритми збору та обробки даних; формує інструментарій для побудови, верифікації та імплементації результатів.	Описує та оцінює ефективність інструментів фінансування в досягненні стратегічних цілей Альянсу; визначає можливості й бар’єри інтеграції міжнародних механізмів у національну політику воєнно-економічної безпеки.	Забезпечує аналіз бюджетних потоків та фінансової звітності, оцінку ефективності проєктів; індикатори: відсоток виконання програм, швидкість розподілу коштів; визначає конкретні механізми фінансування.
Висновки та пропозиції за результатами дослідження			

Бібліометричний аналіз із використанням інструментів VOSviewer, Bibliometrix і Biblioshiny, а також опрацювання наукових джерел, розміщених у Національному репозитарії академічних текстів України, засвідчили недостатню увагу наукової спільноти до фінансової складової діяльності НАТО та підтвердили актуальність проведення спеціалізованих досліджень у цьому напрямі. Встановлено, що наявні наукові публікації переважно зосереджені на політичних, військових та безпекових аспектах діяльності Альянсу, тоді як фінансово-економічний вимір його функціонування залишається недостатньо опрацьованим. Відтак, застосування бібліометричного підходу в межах дисертаційного дослідження розглядається не лише як інструмент візуалізації наукового ландшафту, але й як засіб стратегічного обґрунтування вибору наукових пріоритетів та формування акцентів у політиці економічної й безпекової взаємодії України з НАТО.

Аналіз впливу філософсько-теоретичних течій на становлення фінансової архітектури НАТО (табл. 2) свідчить, що її сучасна модель сформувалася під впливом низки наукових парадигм, кожна з яких акцентує увагу на специфічних вимірах функціонування міждержавних оборонних союзів. Так, функціоналістські та неофункціоналістські концепції розглядають економічну інтеграцію як чинник політичної консолідації, неореалістичний підхід фокусується на балансі сил і пріоритетах національних інтересів, тоді як інституціоналізм і поліцентризм підкреслюють роль формалізованих правил, децентралізованих механізмів управління та підвищення транзакційної ефективності під якою розуміється співвідношення між вартістю координаційних і процедурних витрат та досягнутими результатами у сфері колективної безпеки, що дозволяє оцінювати не лише масштаб, а й якість використання фінансових ресурсів.

У межах другого розділу *«Еволюція фінансової архітектури НАТО у контексті воєнно-економічної безпеки»* проаналізовано інституційні засади становлення фінансової архітектури НАТО та механізми формування її структурно-бюджетної моделі.

Аргументовано, що у 1949–1955 рр. ключовими чинниками формування фінансової архітектури НАТО стали нормативне закріплення механізмів фінансування та інституційне оформлення системи управління фінансовими ресурсами Альянсу на основі принципу бюджетної відповідальності всіх учасників фінансових відносин. Доведено, що саме в цей період було започатковано розмежування між цивільними та військовими бюджетами організації. Обґрунтовано, що до середини 1950-х рр. фінансова архітектура НАТО набула сталої нормативно-інституційної форми, яка забезпечувала ефективне управління спільними ресурсами. Особливої уваги заслуговує формування інституційного «трикутника» фінансового управління, що включав Комітет з фінансових і економічних питань оборони (DFEC), Раду з виробництва та постачання військової продукції (MPSB) і Міжнародну аудиторську раду НАТО (IBAN).

Вплив філософсько-теоретичних течій на становлення фінансової архітектури НАТО

Теоретичний підхід	Ключові автори	Основні ідеї	Вплив на формування фінансового механізму НАТО	Прояв у практиці фінансового механізму НАТО
Функціоналізм	І. Кант, Д. Мітрані	Інтеграція через спільні (технічні/економічні) інтереси	Фінансові інструменти як каталізатор міжурядової взаємодії без політичної централізації	Фінансування операцій та спільних проєктів, що стимулюють інтеграцію
Неофункціоналізм	Е. Хаас	Зміщення інтеграції з економічної до політичної сфер	Через спільне фінансування оборонних ініціатив формується політична солідарність та спільна ідентичність	Бюджет НАТО як платформа для консолідації рішень і зміцнення політичної єдності
Ліберальний інституціоналізм	Р. Кеохейн, Д. Най	Інститути сприяють кооперації, знижують витрати та забезпечують передбачуваність	НАТО як стабільна структура координації фінансових ресурсів з високою легітимністю і процедурною чіткістю	Регламентоване планування, розподіл внесків, аудити, фінансові комітети
Вкорінений лібералізм	Дж. Раггі	Поєднання глобальної співпраці з національним суверенітетом	Збереження суверенного впливу країн-членів на власні внески при одночасній участі в централізованому бюджеті	Принцип «справедливого внеску», участь держав у бюджетному голосуванні
Неореалізм	К. Уолтц	Держави діють, керуючись національним інтересом в анархічній системі	Розподіл фінансових зобов'язань відображає баланс сил і пріоритети великих гравців	Варіативність у внесках, політичний тиск у контексті « <i>burden-sharing</i> »
Поліцентризм	Е. Остром	Децентралізоване, багаторівневе управління	НАТО функціонує як мережа з гнучкою архітектурою управління фінансовими потоками на декількох рівнях	Децентралізоване співфінансування: цивільний, військовий бюджети, NSIP, цільові фонди
Колективних дій	М. Олсон	Участь у колективних проєктах	Необхідність розробки механізмів забезпечення справедливого розподілу витрат та обмеження бездіяльності окремих учасників	Впровадження оцінки внесків, регулярні звіти про виконання фінансових зобов'язань
Інституціоналізм	О. Вільямсон, Д. Норт	Роль формальних правил, контрактів і норм у підвищенні ефективності управління	Визначає важливість прозорих правил розподілу ресурсів і довгострокової стратегії	Формалізація процедур у бюджетному регламенті НАТО, аудиторські служби

Акцентовано, що впродовж 1960–1980-х рр. відбулася трансформація фінансової архітектури НАТО: система спільного фінансування вийшла за межі інфраструктурного забезпечення та поступово набула ознак комплексного політико-фінансового механізму реагування на багатовекторні виклики геополітичного середовища. Розширення функціонального призначення бюджету – від утримання військових об’єктів до фінансування соціальної та дипломатичної діяльності, наукових програм і технологічних проєктів, засвідчило ускладнення фінансової моделі Альянсу. Підтверджено, що система фінансової звітності та контролю залишалася стабільною й ефективною завдяки діяльності Міжнародної ради аудиту НАТО, яка з 1953 р. здійснювала незалежну експертизу використання спільних ресурсів. Система спільного фінансування еволюціонувала до функціонально диверсифікованої моделі стратегічного управління, здатної реагувати на динамічні виклики у сферах безпеки, оборони, технологічного розвитку та зовнішньополітичної взаємодії. Її стійкість і гнучкість стали вагомими чинниками загальної резильєнтності Альянсу, забезпечуючи баланс між принципами політичної солідарності, фінансової відповідальності та ефективного адміністрування спільних ресурсів. Інвестиції в цифрові платформи, кібербезпеку, сучасне обладнання та критичну інфраструктуру поступово перетворилися на центральні складові фінансової стратегії НАТО.

Доведено, що Директива «2/20», ухвалена у 2014 р., започаткувала перехід до стандартизованого планування оборонних витрат, передбачивши зобов’язання виділяти не менше 2 % ВВП на оборону, з яких щонайменше 20 % – на технічне переоснащення (табл. 3).

Таблиця 3

Виконання критеріїв «2/20» країнами-членами НАТО, 2024 р.

Країна	Оборона $\geq 2\%$ від ВВП	Оборонне обладнання $\geq 20\%$ витрат	Особливості виконання
США	✓ (~3,4 % ВВП)	✓	Найбільший внесок у бюджет Альянсу
Польща	✓ (~3,9–4,1 %)	✓	Лідер серед країн Східної Європи
Греція	✓ (~3,0 %)	✓	Традиційно високі витрати
Естонія	✓ (~2,7 %)	✓	Приклад для країн Східної Європи
Литва	✓ (~2,5 %)	✓	Активне нарощення витрат
Латвія	✓ (~2,3 %)	✓	Активне нарощення витрат
Фінляндія	✓ (~2,45 %)	✓	Виконання зобов’язань після 2023 р.
Румунія	✓ (~2,44 %)	✓	Виконання зобов’язань
Угорщина	✓ (~2,43 %)	✓	Виконання зобов’язань
Великобританія	✓ (~2,07 %)	✓	Стабільно перевищує 2 %
Словаччина	✓ (~2,03 %)	✓	Виконання зобов’язань
Німеччина	– (1,64 % у 2023; 2,12 % у 2024)	✓	Виконання зобов’язань
Інші країни	✓ 23 із 32	-	Лише 11 країн виконали план $\geq 2\%$

Лише після ескалації конфлікту в Україні Альянс перейшов до концентрації на реальних темпах зростання оборонних видатків, а не лише на досягненні номінальних орієнтирів. Кульмінацією цього процесу стала угода, ухвалена на саміті в Гаазі у 2025 р., яка засвідчила перехід до нової парадигми фінансування: 5 % ВВП сукупних витрат із чіткішим розподілом між оборонними (3,5 %) та іншими (1,5 %) компонентами.

У межах третього розділу *«Трансформація системи фінансового забезпечення НАТО в умовах збройних конфліктів і гібридних загроз»* окреслено військово-економічні виклики НАТО в умовах збройних конфліктів і гібридних загроз, проблеми спільної оборонно-фінансової політики країн-членів НАТО в умовах розширення, а також ключові аспекти трансформації механізмів бюджетного планування НАТО у відповідь на сучасні безпекові виклики.

Аналіз динаміки політичних конфліктів за 2005–2023 рр., здійснений на основі даних Гейдельберзького інституту досліджень конфліктів і миру (НІК), підтверджує стійку тенденцію до зростання інтенсивності глобальних конфліктів, зокрема насильницьких. Протягом майже двох десятиліть спостерігається поступове зниження кількості «суперечок» – найменш інтенсивної форми політичного протистояння (від 107 у 2009 р. до 66 у 2023 р.), що свідчить про зменшення ефективності мирного врегулювання. Водночас кількість «насильницьких криз» зросла з 90 у 2005 р. до 177 у 2023 р., демонструючи глобальну ескалацію конфліктів до вищих ступенів загрози (рис. 1).

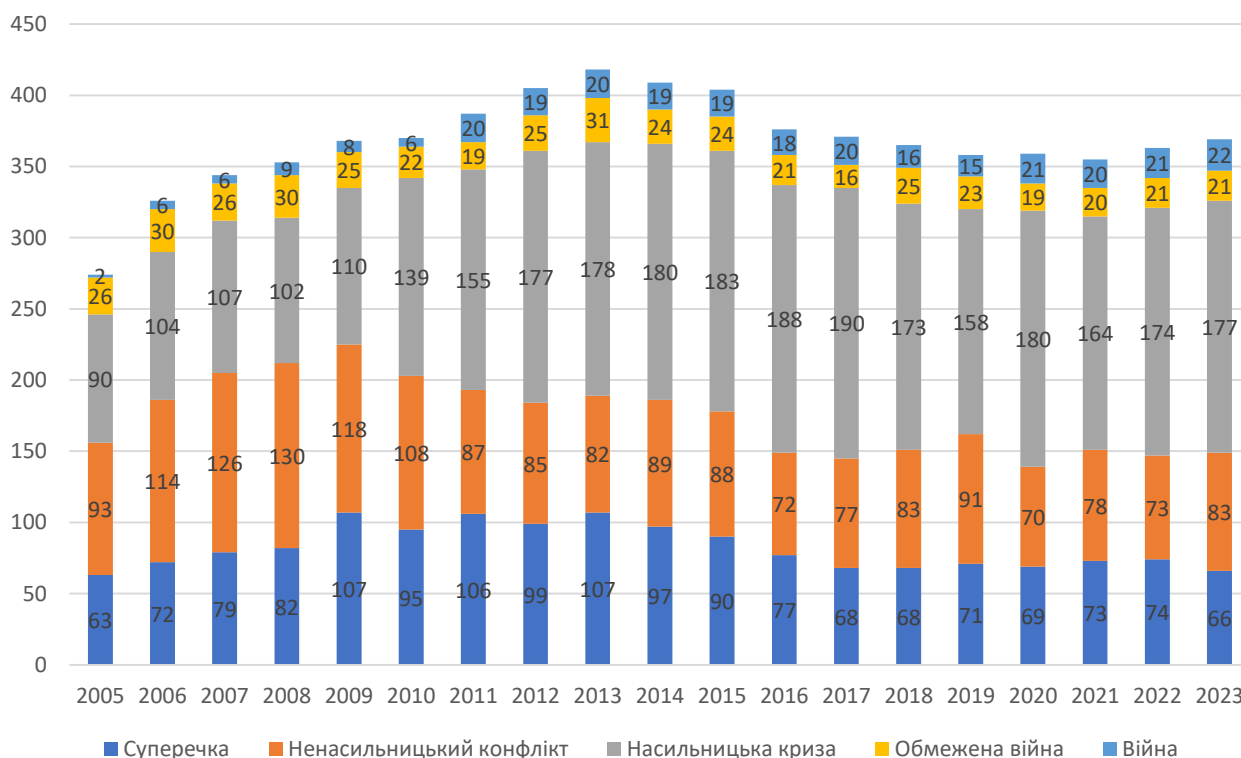

Рис. 1. Динаміка кількості політичних конфліктів у світі за рівнями інтенсивності, 2023 р.

Встановлено, що сучасне безпекове середовище, сформоване під впливом збройних конфліктів та гібридних загроз, кардинально трансформує пріоритети фінансової політики НАТО. Доведено, що зростання рівня глобальної нестабільності, підтверджене даними індексів GPI, НПК та FSI (рис. 2), а також збільшення кількості політично мотивованих кібератак (з 61 випадку у 2020 р. до понад 700 у 2023–2024 рр.), вимагає від Альянсу переорієнтації з класичних оборонних видатків на інвестиції у превентивні, цифрові та інформаційно-аналітичні компоненти стримування. Аргументовано, що в таких умовах особливого значення набуває посилення фінансування багаторівневих механізмів кіберзахисту, адаптація оборонного бюджету до сценаріїв швидкої ескалації та зміцнення фінансової кооперації з партнерами.

Рис. 2. Рейтинг найбільш вразливих країн світу за Індексом нестабільності держав (FSI), 2024 р.

Обґрунтовано, що у контексті нових загроз, пов'язаних із дезінформацією, когнітивним впливом, політичною радикалізацією та маніпуляціями через цифрові платформи, ключовим викликом стає інтеграція інформаційної безпеки у фінансову архітектуру НАТО. Забезпечення стійкості до інформаційних операцій, зокрема через підтримку стратегічних комунікацій, розвиток людського капіталу у сфері цифрової грамотності, а також інвестиції в аналітичні платформи типу GDI та EUvsDisinfo, перетворюється на невід'ємну складову фінансової стратегії Альянсу. Акцентовано, що це потребує формування гнучкої багатофакторної моделі фінансування, здатної реагувати як на конвенційні, так і на асиметричні загрози нового покоління.

Запровадження нової фінансової моделі НАТО «5/30» свідчить про докорінну трансформацію стратегічного підходу Альянсу до фінансування колективної безпеки в умовах зростаючих геополітичних і внутрішньополітичних викликів. Доведено, що відхід від традиційного орієнтира «2/20» до комплексного розподілу оборонних ресурсів відображає прагнення країн-членів не лише зміцнити обороноздатність НАТО, але й інвестувати у нові напрями: кіберзахист, штучний інтелект, екологічну безпеку, інфраструктурну стійкість та інновації подвійного призначення. Встановлено, що реалізація моделі «5/30» супроводжується суттєвими політичними,

соціальними та макроекономічними викликами, зокрема у державах із високим рівнем соціальних зобов'язань, електоральною чутливістю або обмеженою економічною спроможністю.

Аргументовано, що планування військового та цивільного бюджетів НАТО, а також Програми інвестицій у безпеку (NSIP), має інституційні та функціональні особливості, які визначають їхню роль у загальній системі стратегічного оборонного фінансування (табл. 4). Військовий бюджет формується на основі запитів військових структур, відповідає на оперативні потреби та передбачає утримання командних органів, логістичну підтримку, навчання, модернізацію управлінських центрів, а також реалізацію оборонних ініціатив у сфері авіаційної та наземної розвідки. Обґрунтовано, що пріоритетом фінансового планування військового бюджету є забезпечення готовності сил швидкого реагування та реалізація програм PRDP і NWCC.

Таблиця 4

Структурно-функціональна характеристика основних бюджетів НАТО

Тип бюджету	Призначення	Джерела формування
Цивільний	Адміністративне управління, консультації, дипломатичні місії	Внески країн-членів пропорційно ВВП
Військовий	Операційні витрати з управління силами НАТО, навчання, планування	Спільне фінансування країн-членів
Інфраструктурний (NSIP)	Побудова інфраструктури, логістика, цифрова оборона	Проектне співфінансування на основі спільної вигоди

Встановлено, що цивільний бюджет НАТО спрямовується на управління, забезпечення діяльності політичних інституцій Альянсу та реалізацію програм у сферах дипломатії, безпеки, інформаційної політики, а також на взаємодію з міжнародними партнерами. Його формування є більш політично залежним і здійснюється за участю міністерств фінансів країн-членів, парламентських комітетів та Генерального секретаря НАТО (табл. 5).

Таблиця 5

Показники цивільного бюджету НАТО на 2023-2024 рр. за основними напрямками фінансування у млн євро

Показник	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2023 р.	
			+/-	%
Цивільний бюджет	366,9	367,7	+0,8	+0,2
Пенсійне забезпечення	69,3	70,4	+1,1	+1,6
Загальний бюджет	436,2	438,1	+1,9	+0,4
Прогнозовані відхилення у доходах	(+18,5)	(+18,4)	+0,1	+0,4
Загальний обсяг внесків	417,7	417,7	-	-

Особливе місце у фінансовій архітектурі Альянсу займає NSIP як програмний фінансовий інструмент довгострокових капітальних інвестицій,

який охоплює проекти в галузі інфраструктури, паливного забезпечення, зв'язку, логістики та стратегічної мобільності. Доведено, що NSIP функціонує за принципом повного спільного фінансування, забезпечуючи рівномірний розподіл тягара між країнами-членами незалежно від їх економічної потужності та підсилюючи інтеграційну спроможність Альянсу у воєнній сфері.

У межах четвертого розділу *«Квантифікація стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України»* здійснено верифікацію чинників впливу на фінансове забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України, комплексну інтегральну оцінку стану фінансового забезпечення їх воєнно-економічної безпеки, а також кореляційно-регресійний аналіз детермінант інтегрального показника фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки.

Результати верифікації експертних оцінок продемонстрували, що ефективність фінансових механізмів НАТО визначається не лише кількісними параметрами оборонних витрат, а й якісними характеристиками – прозорістю бюджетних процедур, рівнем підзвітності та здатністю до оперативної адаптації в умовах кризових викликів. Емпірично підтверджено поліцентричний і багатофакторний характер формування фінансової політики НАТО, де політичні, економічні та безпекові аспекти враховуються у єдиній системі прийняття рішень (рис. 3).

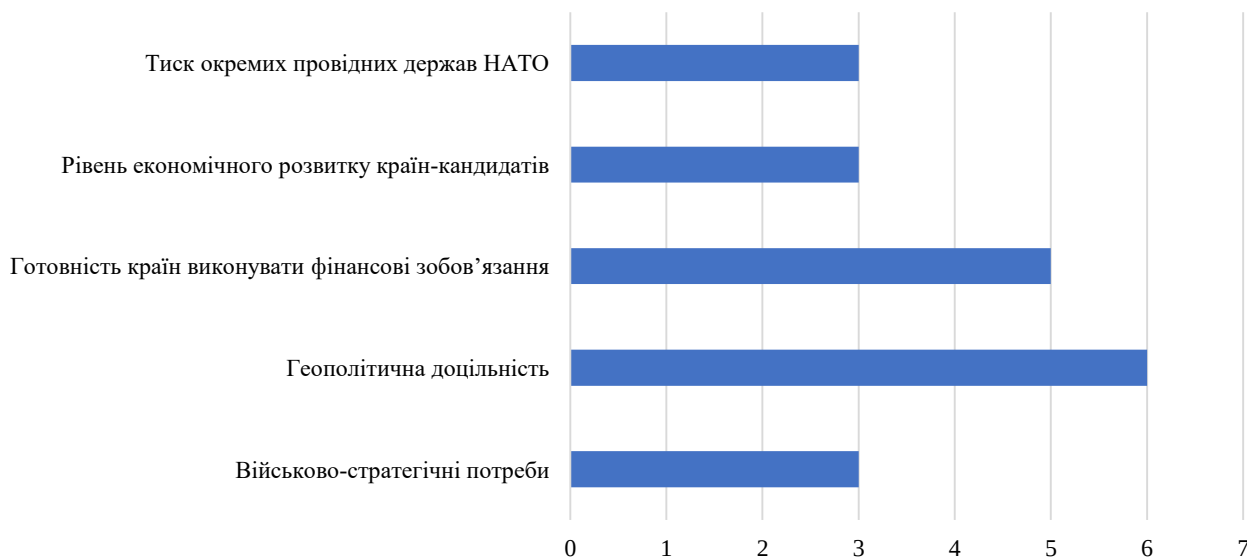

Рис. 3. Оцінка експертами чинників впливу на фінансову політику НАТО в процесі розширення, у % до загальної кількості

Доведено, що фінансові механізми Альянсу мають не лише ресурсний, а й трансформаційний потенціал, спрямований на інтеграцію нових членів без критичного навантаження на наявну систему. У цьому контексті гармонізація оборонно-бюджетної політики України з нормами НАТО здатна забезпечити не лише короткострокову воєнно-економічну стійкість, а й стратегічне закріплення у колективній безпековій системі. Встановлено, що адаптація фінансових

механізмів НАТО є ключовим фактором формування нової моделі воєнно-економічної безпеки України.

Розраховано інтегральні показники стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО. Інформаційну основу оцінки склали статистичні дані щодо чисельності військовослужбовців, обсягів валового внутрішнього продукту, витрат на військове обладнання, персонал, інфраструктуру та інші оборонні статті. Для забезпечення можливості порівняння показників застосовано методику їх нормалізації, що дозволило звести дані різної природи до єдиного порівняльного формату. Комплексна інтегральна оцінка побудована у вигляді лінійної комбінації нормалізованих показників, вагові коефіцієнти для яких визначені методом модифікованої головної компоненти. Використання даного методу забезпечує урахування наявних кореляційних зв'язків між показниками, що підвищує об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

На основі кореляційно-регресійного аналізу здійснено комплексну оцінку впливу визначених детермінантів на рівень фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки досліджуваних суб'єктів. Встановлено, що показник комплексної інтегральної оцінки стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО визначається рівністю:

$$W(t) = 0,3782Y_1(t) + 0,4004Y_1(t) + 0,0731Y_1(t) + 0,0004Y_1(t) + \\ + 0,0648Y_1(t) + 0,0832Y_1(t).$$

Обґрунтовано, що показник комплексної інтегральної оцінки стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України визначається рівністю:

$$W_1(t) = 0,2805g_1(t) + 0,0762g_2(t) + 0,2068g_3(t) + 0,2239g_4(t) + \\ + 0,1951g_5(t) + 0,0174g_6(t).$$

Виявлено, що інтегральні показники оцінки стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО, які абсорбують комплекс ключових детермінант (чисельність військовослужбовців, обсяги ВВП, оборонні витрати на обладнання, персонал, інфраструктуру), забезпечують ідентифікацію домінуючого впливу рівня економічного розвитку на спроможність держав-членів підтримувати фінансову стабільність і ресурсну стійкість системи колективної безпеки (коефіцієнт кореляції між інтегральним показником і валовим внутрішнім продуктом країн-членів НАТО становить 0,99007), а також впливу людського ресурсу на формування воєнно-економічної безпеки держави (коефіцієнт кореляції між інтегральним показником і чисельністю військовослужбовців в Україні становить 0,99569), що обґрунтовує їхню ключову роль у зміцненні оборонного потенціалу України та країн-членів НАТО, формує науковий базис для здійснення комплексної оцінки динаміки фінансової спроможності сектору безпеки й оборони, визначення рівня ефективності розподілу та використання ресурсів, а також створює можливості

для прогнозування тенденцій розвитку воєнно-економічної безпеки в умовах трансформації зовнішнього й внутрішнього середовища (табл. 6 та табл. 7).

Таблиця 6

Рівняння регресії, що визначають зв'язок між детермінантами, які характеризують стан фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО, та показником комплексної інтегральної оцінки цього стану

Показник	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Критерій Фішера
Кількість військовослужбовців	$W = 0,00147X_1 - 4,64$	0,79005	33,86804
Валовий внутрішній продукт	$W = 0,000000026X_2 - 0,93490$	0,99007	897,42132
Витрати на військове обладнання	$W = 0,0000017X_3 - 0,30682$	0,87589	63,51395
Витрати на військову інфраструктуру	$W = 0,0000184X_5 - 0,20817$	0,79377	34,64132
Інші оборонні витрати	$W = 0,0000013X_6 - 0,31601$	0,93754	135,09146

Побудовані рівняння парної лінійної регресії, адекватність яких перевірена за критерієм Фішера, забезпечують можливість кількісно оцінити вплив окремих факторів на інтегральні показники, що характеризують стан фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України. Одержані результати свідчать про достатню статистичну обґрунтованість проведених розрахунків і підтверджують коректність застосованої методики. Встановлена адекватність моделей забезпечує можливість їх використання для подальшого аналізу та прогнозування досліджуваних процесів.

Таблиця 7

Рівняння регресії, що визначають зв'язок між показниками, які характеризують стан фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України, та показником комплексної інтегральної оцінки цього стану

Показник	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Критерій Фішера
Кількість військовослужбовців	$W_1 = 0,00120G - 0,26124$	0,99140	1037,21324
Валовий внутрішній продукт	$W_1 = 0,00000511G - 0,53011$	0,39983	5,99582
Витрати на оборону	$W_1 = 0,0000138G + 0,00184$	0,96066	219,77865

Точкові та інтервальні прогнози, здійснені для кожного чинника, продемонстрували високий рівень надійності моделей і дали можливість оцінити не лише середні значення прогнозованих змін, а й допустимі коливання інтегрального показника, що підвищує аналітичну цінність отриманих результатів і створює можливості для їх практичного застосування в умовах невизначеності.

Окремий акцент зроблено на співвідношенні людського та матеріально-технічного потенціалу воєнно-економічної безпеки. Аналіз залежностей засвідчив, що найбільш високі значення інтегрального показника, як для країн-членів НАТО, так і для України досягаються за умов збалансованого розподілу ресурсів між витратами на військовослужбовців і фінансуванням технічного переоснащення збройних сил. Надмірна орієнтація лише на кадровий чи лише на технічний компонент не забезпечує стійкого зростання рівня воєнно-економічної безпеки. Відтак підтверджено необхідність комплексного підходу до планування фінансування оборонного сектору, в основі якого має лежати поєднання модернізації озброєнь із належним кадровим забезпеченням.

Порівняльний аналіз, здійснений для країн НАТО та України, виявив як подібні закономірності, так і відмінності, зумовлені різним рівнем економічного розвитку, структурою оборонних витрат та інституційними особливостями систем безпеки. Для України отримані результати мають особливе значення, оскільки дають можливість не лише оцінити поточний стан фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки, а й сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації розподілу ресурсів та прогнозування наслідків управлінських рішень. Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що ефективність фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки визначається комплексом взаємопов'язаних факторів, серед яких провідними є чисельність військовослужбовців та обсяги оборонних витрат. Одержані результати можуть бути використані для розробки стратегічних і тактичних програм розвитку оборонного потенціалу, удосконалення бюджетного планування у сфері безпеки та оборони, а також формування довгострокових стратегій підвищення резильєнтності України в умовах інтеграції до євроатлантичного простору.

У межах п'ятого розділу *«Перспективи воєнно-економічної безпеки України в контексті фінансової підтримки та адаптації до стандартів НАТО»* проаналізовано фінансову підтримку воєнно-економічної безпеки України з боку міжнародних партнерів, здійснено прогнозування динаміки показників, що впливають на фінансове забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України, визначено механізми трансформації системи воєнно-економічної безпеки України з урахуванням імперативів НАТО.

Аргументовано, що сучасна парадигма воєнно-економічної безпеки України демонструє, що міжнародна підтримка формується не лише в межах інституційної діяльності НАТО, а через двосторонні та багатосторонні канали допомоги з боку європейських держав та Сполучених Штатів Америки. Структурний аналіз свідчить про домінування європейських країн у фінансовому вимірі: сукупний обсяг їхньої підтримки досягнув 167,4 млрд євро, тоді як внески США становлять 114,6 млрд євро (рис. 4).

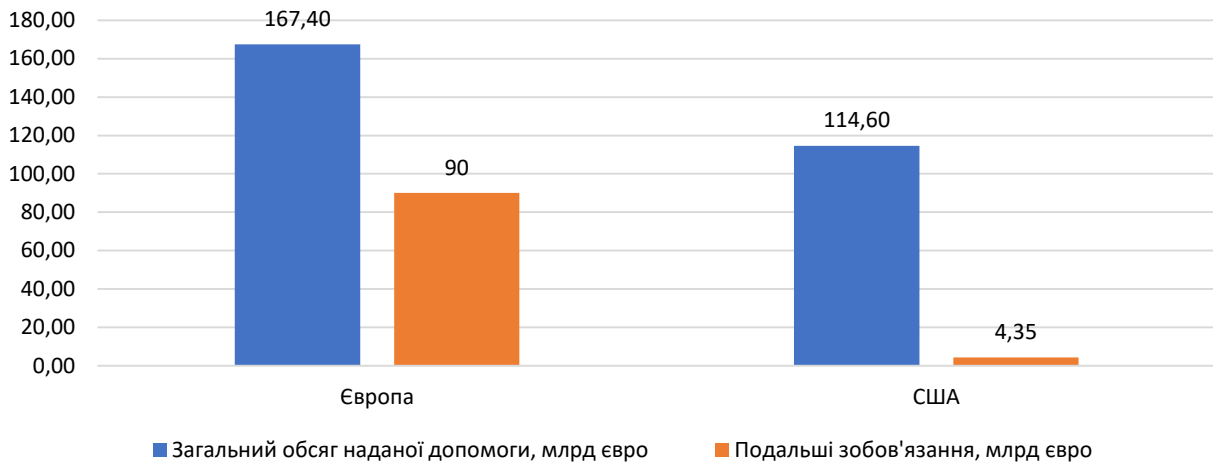

Рис. 4. Загальний обсяг допомоги, наданої та запланованої для України у період з січня 2022 р. по червень 2025 р. за ключовими донорами, у млрд євро

Водночас асиметрія подальших фінансових зобов'язань є дуже показовою – Європа задекларувала ще 90 млрд євро допомоги, що у понад двадцять разів перевищує аналогічні наміри Сполучених Штатів (4,35 млрд євро). Це відображає стратегію інституційної інтеграції фінансово-безпекових механізмів ЄС у довгострокову архітектуру підтримки України, яка виходить за межі ситуативної реакції та трансформується у систему утворюючий чинник колективної оборони.

Ключовою характеристикою сучасної моделі міжнародної підтримки є її двокомпонентна структура. Сполучені Штати виступають донором критично важливих технологічних ресурсів (систем протиповітряної та протиракетної оборони, далекобійних засобів ураження, розвідувальних спроможностей), що забезпечує оперативну перевагу та підвищує обороноздатність України в короткостроковій перспективі. Водночас Європа бере на себе функцію фінансового локомотива, що забезпечує масштабність і довготривалість матеріальної підтримки, що формує інституційні засади сталості оборонної політики України.

У такій конфігурації міжнародна допомога набуває рис системи утворюючого фактора, що впливає на трансформацію національної фінансово-безпекової архітектури. Її ефективність виявляється не лише у фінансово-ресурсному забезпеченні, а й у стимулюванні адаптації управлінських, інституційних та нормативних практик України до стандартів НАТО та ЄС. Таким чином, синхронізація національної бюджетної політики з євроатлантичними механізмами колективної безпеки постає як стратегічна передумова зміцнення воєнно-економічної стійкості України та її інтеграції у спільний безпековий простір.

Водночас, варто зауважити, що не лише інституційні механізми НАТО формують основу підтримки України у протидії зовнішньої агресії, а й суттєву роль у цьому процесі відіграють окремі держави-члени Альянсу, які здійснюють військово-фінансову допомогу на двосторонній основі. Проведений кількісний

аналіз обсягів такої підтримки засвідчує наявність асиметричної структури розподілу внесків, де домінуюча частка припадає на провідні економіки Європи. Військову допомогу, надану Україні європейськими країнами у період з січня 2022 р. по червень 2025 р. у млрд євро проілюстровано на рис. 5.

Рис. 5. Військова допомога, надана Україні європейськими країнами у період з січня 2022 р. по червень 2025 р., млрд євро

Встановлено, що найбільшими донорами виступають Німеччина (16,51 млрд євро) та Велика Британія (13,77 млрд євро), які забезпечили ключову частку оборонної допомоги, що охоплює сучасні системи ППО, бронетехніку, артилерію та боєприпаси. Високий рівень підтримки демонструють також Данія (9,16 млрд євро), Нідерланди (7,48 млрд євро), Швеція (6,73 млрд євро) та Франція (5,96 млрд євро), які об'єднують фінансові внески з постачанням високотехнологічного озброєння та участю в спільних програмах підготовки українських військових.

У ході дослідження доведено, що трансформація системи воєнно-економічної безпеки України безпосередньо залежить від інтеграції інституційних механізмів НАТО у сфери оборонного планування, логістики, закупівель та стандартизації. Доведено, що запровадження діяльності NSATU та JATES є ключовим чинником забезпечення ефективної координації військової допомоги та наближення оборонних інституцій України до управлінських практик Альянсу. Обґрунтовано, що механізми фінансово-ресурсного забезпечення, засновані на принципах прозорості, багаторічного планування та критерію «value for money», мають стати основою формування стійкої моделі оборонної економіки України.

Аргументовано, що застосування адаптивних моделей прогнозування (методів експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна) у поєднанні з інструментарієм нечітких чисел забезпечує високий рівень точності та надійності відображення динаміки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки. Результати прогнозування, отримані методом простого експоненційного вирівнювання, наведено в табл. 8. Вони відображають базову («інерційну») траєкторію інтегрального показника за умов відсутності вираженого тренду, забезпечуючи стабільність оцінки.

Таблиця 8

Прогнозування показника комплексної інтегральної оцінки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО методом експоненційного вирівнювання

Роки	t	W(t)	$L_1(t)$	$L_2(t)$	$L_3(t)$	β_0	β_1	β_2
2014	1	0,08210	0,1684	0,2715	0,3952	0,0861	-0,0301	0,0060
2015	2	0,02890	0,1196	0,2183	0,3333	0,0372	-0,0333	0,0047
2016	3	0,02246	0,0856	0,1719	0,2768	0,0180	-0,0236	0,0054
2017	4	0,05628	0,0753	0,1381	0,2282	0,0400	-0,0003	0,0080
2018	5	0,12525	0,0928	0,1222	0,1911	0,1029	0,0324	0,0114
2019	6	0,14633	0,1115	0,1185	0,1657	0,1449	0,0455	0,0117
2020	7	0,11983	0,1144	0,1171	0,1487	0,1408	0,0340	0,0084
2021	8	0,25114	0,1623	0,1329	0,1432	0,2313	0,0643	0,0115
2022	9	0,29452	0,2086	0,1594	0,1488	0,2964	0,0737	0,0112
2023	10	0,38718	0,2711	0,1985	0,1662	0,3840	0,0884	0,0117
2024	11	0,38478	0,3109	0,2378	0,1913	0,4105	0,0717	0,0077
Прогноз		-	0,0162	0,3367	0,2724	0,2197	0,4126	0,0487
2026	$\tau=2$	0,48818	-	-	-	-	-	-
2027	$\tau=3$	0,54528	-	-	-	-	-	-

Отже, прогнозоване значення показника комплексної інтегральної оцінки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО, одержане методом експоненційного вирівнювання, на 2026 р. складає 0,48818, а на 2027 р. 0,54528, тобто передбачається зростання показника.

Результати прогнозування методом Хольта наведено в табл. 9.

Таблиця 9

Прогнозування показника комплексної інтегральної оцінки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО методом Хольта

Роки	t	W(t)	f(t)	g(t)	$\Delta(t)$	$\delta(t)$
2014	1	0,08210	0,0821	0,0000		
2015	2	0,02890	0,0449	-0,0261	-0,0532	3,3894
2016	3	0,02246	0,0214	-0,0243	0,0037	0,0266
2017	4	0,05628	0,0385	0,0047	0,0592	1,1064
2018	5	0,12525	0,1006	0,0449	0,0820	0,4286
2019	6	0,14633	0,1461	0,0453	0,0008	0,0000
2020	7	0,11983	0,1413	0,0102	-0,0716	0,3566
2021	8	0,25114	0,2213	0,0590	0,0996	0,1573
2022	9	0,29452	0,2903	0,0660	0,0142	0,0023
2023	10	0,38718	0,3779	0,0812	0,0309	0,0064
2024	11	0,38478	0,4071	0,0448	-0,0743	0,0373
Прогноз		-	-	-	-	-
2026	$\tau=2$	0,49659	-	-	-	-
2027	$\tau=3$	0,54135	-	-	-	-

Отже, прогнозоване значення показника комплексної інтегральної оцінки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО, одержане методом Хольта на 2026 р. складає 0,49659, а на 2027 р. 0,54135. Таким чином, модель Хольта підтверджує наявність стійкого тренду зростання, що може слугувати підґрунтям для формування довгострокових стратегічних пріоритетів у системі фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України. Результати прогнозування методом Брауна наведено в табл. 10 й також вказує на зростання аналізованого показника.

Аналогічним чином, із використанням моделей експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна, було визначено прогнозовані значення показника комплексної інтегральної оцінки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України. Застосування зазначених моделей дозволило здійснити не лише точкове прогнозування, але й визначити межі можливих коливань прогнозованих значень. Використання трикутних нечітких чисел як інструменту відображення невизначеності дало змогу сформулювати інтервали прогнозів і оцінити ймовірність знаходження реального значення у певних діапазонах. Такий підхід підвищив надійність прогнозів і створив можливість для розробки альтернативних сценаріїв розвитку подій, що є надзвичайно актуальним в умовах високої мінливості середовища безпеки та воєнно-політичних ризиків.

Таблиця 10

**Прогнозування показника комплексної інтегральної оцінки фінансового
забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО
методом Брауна**

Роки	t	$W(t)$	$A_0(t)$	$A_1(t)$	Прогнозоване значення $A_0(t) + A_1(t)t$	Похибка прогнозування, $e(t)$
2014	1	0,08210	0,0410	0,0121	0,0403	0,0418
2015	2	0,02890	0,0526	0,0117	0,0530	-0,0241
2016	3	0,02246	0,0636	0,0110	0,0643	-0,0418
2017	4	0,05628	0,0742	0,0106	0,0746	-0,0183
2018	5	0,12525	0,0856	0,0113	0,0849	0,0404
2019	6	0,14633	0,0977	0,0122	0,0969	0,0494
2020	7	0,11983	0,1101	0,0123	0,1099	0,0099
2021	8	0,25114	0,1123	0,0146	0,1099	0,1412
2022	9	0,29452	0,1297	0,0174	0,1268	0,1677
2023	10	0,38718	0,1511	0,0214	0,1471	0,2401
2024	11	0,38478	0,1762	0,0250	0,1726	0,2122
Прогноз			-	-	-	-
2026	13	0,50157	-	-	-	-
2027	14	0,52660	-	-	-	-

Таким чином, застосування моделей експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна в комплексі з інструментарієм нечітких чисел забезпечує більш глибоке та обґрунтоване прогнозування у сфері фінансового забезпечення

воєнно-економічної безпеки. Отримані результати підтверджують ефективність адаптивних методів як аналітичної основи для ухвалення стратегічних управлінських рішень, зокрема у сфері бюджетного планування, міжнародної фінансової координації та розробки компенсаторних механізмів під час зростання навантаження на державний бюджет. Прогнозні розрахунки засвідчили наявність стійкої позитивної тенденції до зростання інтегральних показників фінансового забезпечення як у країнах-членах НАТО, так і в Україні, що відображає посилення оборонного потенціалу держав та підтверджує зростаючу інтеграційну спроможність України у євроатлантичний безпековий простір. Водночас виявлено ризики, зумовлені макроекономічними коливаннями та залежністю від міжнародної фінансово-матеріальної допомоги, що обумовлює необхідність створення компенсаторних механізмів та удосконалення національної системи бюджетного планування у сфері оборони.

Встановлено, що для ефективної трансформації воєнно-економічної безпеки України шляхом інтеграції стандартів НАТО необхідно врахувати такі ключові вимоги Альянсу: прозоре й ефективне оборонне планування на основі процесу NDPP (NATO Defence Planning Process); досягнення визначеного рівня оборонних витрат; розвиток інституційної спроможності у сфері демократичного цивільного контролю над збройними силами; формування стійкої системи фінансового моніторингу та аудиту у сфері оборони; забезпечення сумісності стандартів озброєння та військової техніки з країнами-членами НАТО; розбудова механізмів стратегічних комунікацій та кіберзахисту тощо. Узагальнений перелік цих вимог представлено у табл. 11.

Аргументовано, що сучасний етап розвитку системи воєнно-економічної безпеки України характеризується поступовим переходом від тактичної адаптації до довгострокової трансформації оборонних інституцій, здійснюваної у тісній співпраці з НАТО. Важливим кроком у цьому напрямі стало створення двох нових інституцій – Служби допомоги НАТО у сфері безпеки та навчання для України (NSATU) та Спільного центру аналізу, навчання та освіти НАТО–Україна (JATEC).

Взаємодія NSATU та JATEC формує комплексний підхід НАТО до України, у якому поєднуються два рівні:

- оперативний – забезпечення поточної боєздатності та ресурсної підтримки (NSATU);
- стратегічний – формування інституційної стійкості та інтеграція у стандарти Альянсу (JATEC).

Акцентовано, що реформа закупівель та матеріально-технічного забезпечення: проведення «Strategic Defence Procurement Review» для приведення системи оборонних закупівель у відповідність до стандартів прозорості, відповідальності та процедур, прийнятих у НАТО, є ключовою передумовою інтеграції України до євроатлантичного простору безпеки.

**Ключові імперативи НАТО до держав-членів і партнерів у сфері
воєнно-економічної безпеки**

Категорія вимог	Зміст вимог	Джерело
Інституційні	Забезпечення демократичного цивільного контролю над збройними силами; створення ефективних механізмів парламентського та громадського нагляду у сфері оборони.	NATO, <i>Partnership for Peace Framework Document</i> , 1994; NATO, <i>Building Integrity Policy</i> , 2016
Нормативно-правові	Гармонізація національного законодавства у сфері оборони та безпеки зі стандартами НАТО; імплементація норм щодо прозорості державних закупівель та оборонних контрактів.	NATO, <i>Building Integrity Self-Assessment and Peer Review Process</i> , 2015
Стратегічні	Участь у процесі оборонного планування НАТО (NDPP); узгодження національних оборонних планів із колективними пріоритетами Альянсу; розвиток спроможностей для колективної оборони.	NATO, <i>NATO Defence Planning Process Overview</i> , 2019
Фінансові	Забезпечення мінімального рівня оборонних витрат у 2 % ВВП, з яких 20 % спрямовуються на інвестиції у модернізацію; підвищення ефективності управління ресурсами та прозорості оборонних бюджетів.	NATO, <i>Wales Summit Declaration</i> , 2014; NATO, <i>Brussels Summit Communiqué</i> , 2021
Операційно-технічні	Досягнення сумісності озброєння, техніки та стандартів (STANAGs); розвиток спільних спроможностей у сфері кіберзахисту, стратегічних комунікацій та протидії гібридним загрозам.	NATO, <i>Strategic Concept</i> , 2022

Одночасно важливим аспектом є запровадження стандартів «value for money» та «smart spending», які передбачають оптимальне використання наявних ресурсів, скорочення дублювання витрат та інтеграцію у спільні програми розробки й виробництва військової техніки. Концепція «value for money» акцентує увагу на досягненні максимального результату за кожен витрачений бюджетну одиницю, що передбачає поєднання економічної ефективності, результативності та відповідності стратегічним пріоритетам державної політики. Принцип «smart spending» передбачає раціональне використання ресурсів через уникнення дублювання витрат, інтеграцію у спільні програми розробки та виробництва військової техніки, а також створення умов для міждержавної кооперації. Такий підхід дозволяє досягати економії за рахунок масштабу, скорочувати час на розробку нових систем озброєнь та підвищувати взаємосумісність між збройними силами країн-партнерів. У практиці Європейського Союзу та НАТО ці принципи реалізуються через колективне фінансування проєктів, спільні закупівлі озброєнь, а також через створення багаторічних програм оборонних інвестицій.

Для України, яка функціонує в умовах воєнного стану та обмежених фінансових ресурсів, запровадження стандартів «value for money» і «smart spending» є не лише інструментом підвищення ефективності використання оборонного бюджету, але й важливою умовою інтеграції у європейський та євроатлантичний простір безпеки. Використання цих стандартів дозволяє поєднувати внутрішні можливості з міжнародною підтримкою, знижувати ризики корупції та нецільового використання коштів, а також забезпечувати стратегічну сталість оборонних закупівель.

Важливим напрямом реформування системи оборонного планування та забезпечення Збройних Сил України є адаптація до стандартів НАТО у сфері логістики, які виступають ключовим елементом оперативної сумісності з силами держав-членів Альянсу. Базовим документом у цій сфері є МС 319/3 «NATO Principles and Policies for Logistics». Основна ідея документа полягає у забезпеченні безперервності постачання військ (сил) у будь-яких умовах, мінімізації логістичних ризиків і максимальному використанні спільних можливостей союзників. Ключовим оперативним документом є АJP-4 «Allied Joint Doctrine for Logistics», який конкретизує положення МС 319/3 і виконує роль керівництва для планування та реалізації логістичних операцій. АJP-4 визначає принципи організації матеріально-технічного забезпечення, транспортування, медичного забезпечення, технічного обслуговування та утилізації, приділяючи особливу увагу створенню єдиної системи управління логістикою у багатонаціональних операціях. Доктрина підкреслює важливість інтегрованої інформаційної підтримки, застосування автоматизованих систем управління ресурсами та забезпечення гнучкості й стійкості ланцюгів постачання.

Виконання вимог документів МС 319/3 та АJP-4 створює основу для досягнення високого рівня взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО. Адаптація національної системи логістики до цих стандартів дозволяє інтегрувати українські оборонні ресурси у багатонаціональні формати, брати участь у спільних місіях та навчаннях, а також отримувати доступ до колективних логістичних механізмів. У стратегічному вимірі це є важливою умовою посилення обороноздатності України, оптимізації використання ресурсів та формування спроможності до довготривалих операцій у рамках спільної безпекової політики.

Оборонно-промислова співпраця є одним із ключових чинників інтеграції України до системи колективної безпеки та зміцнення її оборонно-промислового комплексу. Вона охоплює широкий спектр заходів – від спільних науково-дослідних проєктів до багатонаціональних програм виробництва та модернізації озброєнь. Участь у таких програмах забезпечує не лише технологічний розвиток, але й формує основу для доступу до сучасних ринків, розширює експортні можливості та підвищує конкурентоспроможність національної продукції оборонного призначення. Залучення України до спільних програм розробки та виробництва військової техніки, що реалізуються під егідою НАТО та Європейського Союзу, дозволяє знизити витрати на створення нових зразків озброєнь, розподілити ризики та скоротити терміни їхнього впровадження. Крім

того, такі проекти створюють сприятливі умови для трансферу технологій, підвищення кадрового потенціалу та інтеграції українських підприємств у європейські й трансатлантичні виробничі ланцюги (табл. 12).

Таблиця 12

Ключові імперативи НАТО до реформування системи закупівель та логістики в Україні

Напрямок	Вимоги НАТО	Очікуваний результат
Прозорість та підзвітність	Впровадження стандартів NATO Building Integrity, антикорупційні механізми	Зменшення корупційних ризиків у закупівлях
Фінансове планування	Багаторічне програмування оборонних закупівель (<i>multi-year procurement</i>)	Передбачуваність витрат, узгодження з оборонними пріоритетами
Ефективність витрат	Використання принципів <i>value for money</i> і <i>smart spending</i>	Оптимізація ресурсів, зниження дублювання витрат
Логістика	Стандарти НАТО у сфері логістичного забезпечення (МС 319/3, AJP-4)	Інтеграція до багатонаціональних ланцюгів постачання
Управлінські процедури	Уніфікація системи оборонних закупівель і процедур за моделлю NDPP (NATO Defence Planning Process)	Сумісність з процесами Альянсу
Оборонно-промислова співпраця	Участь у спільних програмах розробки та виробництва	Диверсифікація джерел постачання, зростання інноваційності

Стандартизація у межах НАТО, що реалізується через систему угод НАТО (STANAGs), є одним із ключових імперативів трансформації воєнно-економічної безпеки України. Суть цього процесу полягає у створенні єдиного комплексу норм і правил, які забезпечують взаємосумісність (interoperability) між Збройними силами держав-членів та партнерів Альянсу. Така взаємосумісність охоплює не лише технічні параметри озброєння і військової техніки, а й процедури управління, логістики, медичного забезпечення, комунікацій та підготовки персоналу. Впровадження STANAGs дозволяє гарантувати, що війська різних держав зможуть діяти як єдиний організм під час багатонаціональних операцій, об'єднаних навчань або миротворчих місій.

Зокрема, впровадження STANAGs у сфері комунікацій і зв'язку забезпечує використання єдиних частот, протоколів і засобів шифрування, що усуває ризики несумісності під час бойових дій. У медичному забезпеченні стандарти НАТО визначають єдині вимоги до евакуації поранених, надання першої допомоги та сертифікації медичного персоналу. В логістиці та матеріально-технічному забезпеченні STANAGs встановлюють принципи уніфікації обліку, зберігання та транспортування матеріальних засобів, що значно полегшує координацію між союзниками. Таким чином, стандартизація через STANAGs виступає не лише технічним чи процедурним механізмом, а фундаментальним інструментом інтеграції України до системи колективної безпеки НАТО. Її впровадження створює умови для ефективної участі України у спільних оборонних ініціативах,

водночас зміцнюючи воєнно-економічну безпеку держави та забезпечуючи сумісність її оборонних інституцій із структурами Альянсу.

Моніторинг та звітність є одним із ключових імперативів трансформації системи воєнно-економічної безпеки України відповідно до стандартів НАТО. Його сутність полягає у створенні цілісної системи оцінювання, аудиту та контролю, яка забезпечує прозорість і підзвітність у використанні оборонних ресурсів та реалізації реформ. Вимоги НАТО у цій сфері базуються на принципах transparency (прозорість) та accountability (підзвітність), закріплених у численних стратегічних документах Альянсу, зокрема у межах Програми НАТО з розбудови доброчесності (BI) та ініціативи щодо Розбудови оборонних інституцій (DIB), яка передбачає підтримку партнерських держав у реформуванні й модернізації їхніх оборонних структур, управлінських практик та нормативно-правової бази для досягнення сумісності з євроатлантичними стандартами.

У сучасних умовах воєнно-економічної безпеки одним із ключових викликів постає забезпечення інтеперабельності (оперативної сумісності) – здатності Збройних Сил України ефективно взаємодіяти з військами країн НАТО та партнерів у межах багатонаціональних операцій, навчань і кризових ситуацій. Проте поняття інтеперабельності є набагато ширшим, ніж технічна сумісність обладнання оскільки воно охоплює узгодження доктрин, процедур, стандартів, підходів до підготовки особового складу та навіть організаційної культури.

По суті, оперативна сумісність – це здатність різних систем, організацій та країн працювати разом злагоджено, ефективно й результативно. У межах НАТО це означає гармонізацію діяльності тридцяти двох держав-членів та їхніх партнерів задля досягнення колективної військової ефективності [230]. Як зазначається у стратегічних документах Альянсу, ефективність взаємодії залежить від трьох головних компонентів: технічної сумісності (обмін даними та взаємодія цифрових систем у реальному часі); процедурної сумісності (узгодження тактики, методів і процедур); людського компоненту (спільна мова операцій, довіра та багатонаціональна підготовка).

Доведено, що для НАТО інтеперабельність – це не зручність, а стратегічна необхідність. Сили Альянсу завжди багатонаціональні, і їхня здатність діяти як єдине ціле у стислі терміни прямо залежить від узгодженості процедур, стандартів і комунікацій. У сучасному середовищі, що охоплює п'ять операційних доменів (сухопутний, повітряний, морський, космічний та кіберпростір), інтеперабельність стає основою для логістичного забезпечення, оперативного планування й застосування сил у реальному часі. У цьому процесі визначальну роль відіграє Командування Об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації (АСТ), що базується у Норфолку (США). Воно координує розробку стандартів і політик, проводить тестування систем у рамках SWIX, організовує взаємодію з промисловістю та науковими колами, а також забезпечує підготовку персоналу у багатонаціональних навчальних середовищах. Саме завдяки АСТ інтеперабельність перетворюється з декларації на щоденну практику.

Таблиця 13

Типи інтероперабельності НАТО та імперативи щодо їхнього впровадження в Україні

Тип інтероперабельності	Визначення	Ключові елементи	Напрями реалізації для України	Приклади
Технічна	Сумісність озброєння, військової техніки, інформаційних і комунікаційних систем, що забезпечує можливість спільного використання ресурсів.	Єдині стандарти зв'язку та передачі даних (STANAG); Системи розпізнавання «свій-чужий»; Узгоджені стандарти калібрів боєприпасів; Сумісність ІТ- та кіберсистем.	Перехід на стандарти НАТО в системах управління та зв'язку; Модернізація зразків озброєння та військової техніки відповідно до технічних стандартів Альянсу; Інтеграція в систему кіберзахисту НАТО.	Використання стандарту STANAG 4586 для БпЛА; Сумісність артилерійських боєприпасів із калібрами НАТО; Підключення України до системи Federated Mission Networking (FMN).
Процедурна	Узгодженість правил застосування сил, процедур планування, управління, логістики та оперативної взаємодії.	Спільні доктрини та керівні документи; Єдині стандарти у сфері логістики (AJP-4, MC 319/3); Процеси оборонного планування НАТО (NDPP).	Гармонізація національного оборонного планування зі стандартами NDPP; Адаптація управлінських процедур до доктрин НАТО; Запровадження концепцій «Value for Money» та «Smart Defence».	Виконання Плану розвитку ЗСУ відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня; Використання Процесу планування та оцінки сил (PARP); Участь у спільних операціях під керівництвом НАТО.
Людська (соціокультурна)	Розвиток спільної військової культури, довіри, лідерських якостей і компетентностей військовослужбовців.	Єдині стандарти військової освіти та професійної підготовки; Міжнародні тренінги й курси; Взаємна адаптація культур і мовна підготовка.	Участь у Defence Education Enhancement Programme (DEEP); Підготовка військових за стандартами NATO Defence College; Розвиток англійської мови військовослужбовців.	Участь офіцерів ЗСУ в курсах PfP Consortium; Спільні навчання Rapid Trident, Sea Breeze, Combined Resolve; Розширення співпраці з навчальними центрами НАТО у Бидгощі та Римі.

Для України розвиток інтеперабельності має подвійне значення: з одного боку – це інструмент інтеграції у систему колективної оборони НАТО, що підвищує рівень воєнно-економічної безпеки; з іншого – спосіб модернізації національних оборонних інституцій відповідно до найкращих світових практик. Вона стає ключовою категорією сучасної воєнної науки та практики колективної безпеки, яка відображає здатність різних збройних сил взаємодіяти між собою на основі уніфікованих стандартів, процедур та культурних практик. Для України, що перебуває у процесі стратегічної адаптації до вимог НАТО, забезпечення інтеперабельності виступає не лише технічним завданням, але й комплексним викликом, який охоплює питання оборонного планування, логістики, управління ресурсами, систем озброєння та військової освіти (табл. 13).

Аргументовано, що технічна інтеперабельність є передумовою для функціональної взаємодії на полі бою. Україна здійснює поступову адаптацію до стандартів STANAG, однак цей процес нашоїхується на певні проблеми, пов'язані з експлуатацією радянських зразків техніки та обмеженими ресурсами для масштабної модернізації. Вирішення цього завдання вимагає не лише технологічних змін, але й стратегічного переорієнтування оборонно-промислової політики. Процедурна інтеперабельність формує основу для узгодженості дій у плануванні, логістиці та управлінні операціями. Застосування процесу оборонного планування НАТО (NDPP), участь у PARP та використання доктринальних документів (AJP-4, MC 319/3) демонструють поступове зближення України з практиками Альянсу, що не лише підвищує ефективність внутрішніх процесів, але й створює умови для інтеграції в систему колективної оборони.

Людська інтеперабельність, що включає культурні та освітні фактори, є довгостроковим чинником інтеграційного процесу. Завдяки участі у DEEP, спільних навчаннях і професійній підготовці військовослужбовців Україна формує нову генерацію офіцерів, здатних діяти відповідно до стандартів НАТО. Цей рівень інтеперабельності забезпечує сталість реформ і формує спільну культуру довіри та партнерства. Водночас, варто зауважити, що досягнення повної інтеперабельності можливе лише за умови синхронного розвитку всіх трьох її типів. Технічна сумісність без процедурної та людської підтримки є недостатньою, так само як освітні та культурні ініціативи не можуть реалізуватися без належної технічної бази. Для України це означає необхідність комплексного підходу, що інтегрує технічні модернізації, адаптацію нормативно-правової бази та розвиток людського капіталу, створюючи передумови для повної інтеграції до системи колективної безпеки НАТО. Встановлено, що гармонізація з угодами зі стандартизації (STANAGs) та впровадження практик НАТО у сфері оборонних закупівель і логістики забезпечують не лише технічну сумісність, а й сприяють розвитку внутрішнього оборонно-промислового комплексу держави. Доведено, що трансформація воєнно-економічної безпеки неможлива без модернізації системи військової освіти та впровадження принципів демократичного контролю над сектором безпеки й оборони.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її впливу на воєнно-економічну безпеку України. Результати проведених досліджень уможливають формулювання наступних висновків:

1. Обґрунтовано концептуальну модель дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, яка ґрунтується на ієрархічному підході, що інтегрує філософські, методологічні, теоретичні, емпіричні та практичні виміри дослідження. Аргументовано, що вона відображає не лише глибину наукового аналізу, але й забезпечує можливість системного охоплення всіх ключових компонентів функціонування фінансового забезпечення НАТО від теоретико-філософських засад і методологічної основи до конкретних механізмів прикладної реалізації фінансових інструментів та їх впливу на воєнно-економічну безпеку України. Доведено, що логіка концептуальної моделі виходить із розуміння того, що фінансування безпеки в межах НАТО не зводиться до суто бухгалтерського чи технічного процесу розподілу коштів, а є органічною складовою складної інституційно-політичної архітектури Альянсу. У цій архітектурі морально-ціннісні орієнтири, політичні доктрини, теоретичні моделі та практичні механізми не існують ізольовано, а перебувають у стані постійної взаємодії, формуючи єдине аналітичне поле, в межах якого здійснюється вироблення та імплементація фінансових рішень.

2. Експлікація понятійно-категоріального апарату дослідження дозволила інтегрувати у цілісну аналітичну конструкцію підходи до фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, сформувавши теоретичну основу для міждисциплінарного аналізу їх взаємозв'язків. Встановлено, що фінансове забезпечення НАТО є багаторівневою системою акумуляції, розподілу та контролю ресурсів, що поєднує спільне і національне фінансування, бюджетні та позабюджетні механізми, а також інструменти довгострокового інвестування у колективну безпеку. Воєнно-економічна безпека визначена як інституційно гарантована здатність держави своєчасно мобілізувати, раціонально розподіляти й ефективно використовувати ресурси для підтримання оборонної спроможності, макроекономічної стабільності, захисту критичної інфраструктури та швидкого відновлення. Концептуальне поєднання зазначених понять відкриває можливості для розробки інтегрованої методики оцінювання та прогнозування впливу механізмів фінансового забезпечення НАТО на рівень воєнно-економічної безпеки України, що є особливо актуальним в умовах збройної агресії та поглиблення євроатлантичної інтеграції.

3. Бібліометричний аналіз із використанням Google Trends засвідчив низьку суспільну зацікавленість фінансовими аспектами діяльності НАТО, попри періодичне зростання інтересу до загальної тематики Альянсу під час геополітичних криз (зокрема, вторгнення РФ в Україну у 2022 р.). Аналіз бази даних Scopus виявив, що фінансова тематика здебільшого представлена

термінами «бюджет» і «діяльність НАТО» у контексті безпеки, стратегічного планування та політики. Візуалізація наукового дискурсу за допомогою VOSviewer, bibliometrix і Biblioshiny показала концентрацію досліджень навколо безпекових стратегій, трансатлантичного співробітництва та впливу військових витрат на економіку, тоді як фінансові питання переважно залишаються другорядними. Огляд Національного репозитарію академічних текстів України підтвердив обмежену увагу до фінансової складової НАТО та підкреслив потребу у спеціалізованих дослідженнях цього напрямку.

4. Встановлено, що фінансовий механізм НАТО сформувався на основі синтезу кількох теоретичних підходів. У межах функціоналізму та неофункціоналізму він розглядається як інструмент інтеграції без необхідності політичної централізації. Ліберальний інституціоналізм трактує його як чинник забезпечення стабільності та передбачуваності процедур. Концепції «вкоріненого лібералізму» та неореалізму пояснюють баланс між національними інтересами держав-членів і колективною відповідальністю через реалізацію принципу «справедливого внеску». Поліцентризм і теорія колективних дій висвітлюють виклики децентралізованого управління, зокрема потребу в прозорості, незалежному аудиті та ефективному моніторингу. Інституціоналізм забезпечив формалізацію правил і процедур, а комплексне поєднання зазначених підходів дало змогу створити гнучку систему фінансування, здатну адаптуватися до змін безпекового середовища та трансформацій глобального порядку.

5. У результаті проведеного аналізу встановлено, що в період 1949–1955 рр. ключовими чинниками формування фінансової архітектури НАТО стали нормативне закріплення механізмів фінансування та створення інституційної структури управління фінансовими ресурсами Альянсу відповідно до принципу бюджетної відповідальності всіх учасників фінансових відносин. Доведено, що саме в цей час було започатковано розмежування між цивільними та військовими бюджетами організації. Обґрунтовано, що запровадження у 1951 р. Програми інвестицій у сфері безпеки НАТО (NSIP) стало першим дієвим прикладом механізму спільного фінансування інфраструктури оборонного призначення. Цей інструмент не лише сприяв модернізації матеріально-технічної бази Альянсу, а й став практичним втіленням принципу справедливого розподілу фінансового тягаря між державами-членами, заклавши підґрунтя для подальшого розвитку системи колективного фінансування НАТО.

6. Доведено, що до середини 1950-х рр. фінансова архітектура НАТО набула сталої нормативно-інституційної форми, яка забезпечувала ефективне управління спільними ресурсами. Особливої уваги заслуговує формування інституційного трикутника фінансового управління у складі Комітету з фінансових і економічних питань оборони (DFEC), Ради з виробництва та постачання військової продукції (MPSB) і Міжнародної аудиторської ради НАТО (IBAN). Зазначені органи діяли в тісній координації з Північноатлантичною радою та Військовим комітетом НАТО, що забезпечувало баланс між політичним контролем, технічною експертизою та фінансовою прозорістю. Така модель створювала інституційні передумови для узгодження

бюджетних запитів із процедурно-технічними вимогами реалізації оборонних програм.

7. Встановлено, що впродовж 1960-1980-х рр. відбулася трансформація фінансової архітектури НАТО, під час якої система спільного фінансування вийшла за межі лише інфраструктурного забезпечення й поступово набула ознак комплексного політико-фінансового механізму реагування на багатовекторні виклики геополітичного середовища. Розширення функціонального призначення бюджету, від утримання військових об'єктів до забезпечення соціальної та дипломатичної діяльності НАТО, фінансування наукових програм, свідчить про ускладнення фінансової моделі Альянсу. Доведено, що важливим етапом у цьому процесі стало переміщення штаб-квартири НАТО до Брюсселя у 1967 р., після виходу Франції з військової організаційної структури Альянсу. Саме з цього часу суттєво зросла роль цивільного бюджету, який трансформувався з адміністративного інструмента в політико-комунікаційний ресурс, що забезпечував реалізацію стратегічного курсу НАТО на розрядку та політичний діалог із країнами Варшавського договору.

8. Підтверджено, що система фінансової звітності й контролю в межах Альянсу залишалася стабільною й ефективною завдяки діяльності Міжнародної ради аудиту НАТО, яка з 1953 р. здійснювала незалежну експертизу використання спільних коштів. Практика регулярного аудиту, відкритості звітності та узгодження бюджетних запитів із національними квотами забезпечувала високий рівень довіри між державами-членами та унеможливлювала політизоване або непрозоре використання фінансових ресурсів. Таким чином, впродовж 1960–1980-х рр. система спільного фінансування НАТО поступово еволюціонувала до функціонально диверсифікованої моделі стратегічного управління, здатної реагувати на динамічні виклики у сферах безпеки, оборони, технологічного розвитку та зовнішньополітичної взаємодії. Її стійкість і гнучкість стали важливими елементами загальної резильєнтності Альянсу, забезпечуючи баланс між принципами політичної солідарності, фінансової відповідальності та ефективного адміністрування спільних ресурсів.

9. Обґрунтовано, що впродовж 1990–2025 рр. фінансова архітектура НАТО стабільно еволюціонувала в реакції на зміни безпекового середовища, зокрема розширення Альянсу, регіональні конфлікти та гібридні загрози. Починаючи з адаптації NSIP та оновлення формул внесків у 1999 р., система колективного фінансування Альянсу проходила переорієнтацію на забезпечення мобільності та оперативності. Інвестиції в цифрові платформи, кібербезпеку, сучасне обладнання і критичну інфраструктуру поступово стали центральними складовими фінансової стратегії. Доведено, що Директива «2/20», введена в 2014 р., стала першим кроком до стандартного планування: зобов'язання щодо витрат у 2 % ВВП на оборону та 20 % оборонного бюджету на техніку. Однак лише після ескалації конфлікту в Україні Альянс перейшов до концентрації на реальних темпах зростання оборонних витрат, а не лише номінальних показниках. Аргументовано, що кульмінацією цих процесів стала угода саміту в

Гаазі 2025 р., що засвідчила перехід до нової парадигми: 5 % ВВП загальних витрат із чіткішим поділом між оборонними (3,5 %) та іншими (1,5 %) витратами.

10. Встановлено, що сучасне безпекове середовище, сформоване під впливом збройних конфліктів і гібридних загроз, кардинально трансформує пріоритети фінансової політики НАТО. Доведено, що зростання рівня глобальної нестабільності, підтверджене аналітикою за індексами GPI, НІК та FSI, а також збільшення політично мотивованих кібератак (з 61 випадку у 2020 р. до понад 700 у 2023–2024 рр.), вимагає від Альянсу переорієнтації з класичних витрат на оборону до інвестицій у превентивні, цифрові та інформаційно-аналітичні компоненти стримування. Аргументовано, що за таких умов особливого значення набуває посилення фінансування багаторівневих механізмів кіберзахисту, адаптація оборонного бюджету до сценаріїв швидкої ескалації, а також зміцнення фінансової кооперації з партнерами.

11. Обґрунтовано, що у контексті нового типу загроз, пов'язаних із дезінформацією, когнітивним впливом, політичною радикалізацією та маніпуляціями через цифрові платформи, ключовим викликом стає необхідність інтеграції інформаційної безпеки у фінансову архітектуру НАТО. Забезпечення стійкості до інформаційних операцій, зокрема через підтримку стратегічних комунікацій, розвиток людського капіталу в галузі цифрової грамотності, а також інвестиції в аналітичні платформи типу GDI та EUvsDisinfo, перетворюється на невід'ємну складову фінансової стратегії Альянсу. Акцентовано, що усе це вимагає формування гнучкої, багатофакторної моделі фінансування, здатної відповісти як на конвенційні виклики, так і на асиметричні загрози нового покоління.

12. Запровадження нової фінансової моделі НАТО «5/30» свідчить про докорінну трансформацію стратегічного підходу Альянсу до фінансування колективної безпеки в умовах зростаючих геополітичних і внутрішньополітичних викликів. Доведено, що відхід від традиційного орієнтира «2/20» до комплексного розподілу оборонних ресурсів відображає не лише прагнення країн-членів до зміцнення обороноздатності НАТО, але й усвідомлення потреби в інвестуванні у нові напрями – кіберзахист, штучний інтелект, екологічна безпека, інфраструктурна стійкість, інновації подвійного призначення. Встановлено, що реалізація моделі «5/30» супроводжується суттєвими політичними, соціальними та макроекономічними викликами, зокрема в державах із високим рівнем соціальних зобов'язань, електоральною чутливістю або обмеженою економічною спроможністю. Обґрунтовано, що ефективне впровадження нових механізмів фінансування діяльності НАТО можливе лише за умови посиленої міжурядової координації, підвищення прозорості бюджетного планування, адаптивності до національних фіскальних реалій, а також формування спільної культури стратегічної відповідальності й солідарності між усіма суб'єктами Альянсу.

13. У ході проведеного аналізу доведено, що процес розширення НАТО істотно впливає на трансформацію фінансової архітектури Альянсу. Обґрунтовано, що інтеграція нових членів із різним рівнем військово-економічного потенціалу вимагає створення нових механізмів фінансового

вирівнювання, зокрема в межах програм спільного фінансування. Встановлено, що ключовими інструментами стратегічного планування НАТО виступають NDP, PRDP та NWCC, які забезпечують поєднання довгострокових оборонних цілей із фінансовими можливостями країн-членів та визначають рівень їхнього внеску відповідно до колективних потреб. Аргументовано, що механізми довгострокового стратегічного планування НАТО дозволяють синхронізувати політичні, військові та фінансові рішення країн-членів, що є критично важливим у світлі нових викликів безпеці після 2022 р.

14. Доведено, що планування військового, цивільного бюджетів НАТО та Програми інвестицій у безпеку (NSIP) мають відмінні інституційні та функціональні особливості, які визначають їхню роль у загальній системі стратегічного оборонного фінансування. Військовий бюджет формується на основі запитів військових структур, відповідає на оперативні потреби та передбачає утримання командних органів, логістичну підтримку, навчання, модернізацію управлінських центрів, а також реалізацію оборонних ініціатив у сфері авіаційної та наземної розвідки. Обґрунтовано, що пріоритетом у фінансовому плануванні військового бюджету є забезпечення готовності сил швидкого реагування, реалізація PRDP та NWCC. Встановлено, що цивільний бюджет НАТО спрямовується на управління, забезпечення діяльності політичних інституцій Альянсу та реалізацію програм у сфері дипломатії, безпеки, інформаційної політики, а також взаємодію з міжнародними партнерами. Процес його формування є більш політично залежним і відбувається із залученням міністерств фінансів країн-членів, парламентських комітетів та Генерального секретаря НАТО. Особливе місце у фінансовій архітектурі НАТО займає NSIP, як програмний фінансовий інструмент довгострокових капітальних інвестицій, який охоплює проекти в галузі інфраструктури, паливного забезпечення, зв'язку, логістики та стратегічної мобільності. Доведено, що NSIP функціонує за принципом повного спільного фінансування, що забезпечує рівномірний розподіл тягаря між країнами-членами, незалежно від їх економічної потужності, тим самим підсилюючи інтеграційну спроможність Альянсу у воєнній сфері.

15. Результати верифікації експертних оцінок засвідчили, що ефективність фінансових механізмів НАТО визначається не лише кількісними параметрами оборонних витрат, а й якісними характеристиками – прозорістю бюджетних процедур, рівнем підзвітності та здатністю до оперативної адаптації в умовах кризових викликів. Для України це означає необхідність реформування національної системи оборонного фінансування у двох взаємопов'язаних напрямках: підвищення ефективності розподілу ресурсів та забезпечення інституційної сумісності зі стандартами НАТО. Доведено, що фінансові механізми Альянсу мають не лише ресурсний, а й трансформаційний потенціал, який сприяє інтеграції нових членів без критичного навантаження на вже функціонуючу систему. У цьому контексті гармонізація оборонно-бюджетної політики України з нормами НАТО здатна забезпечити не лише короткострокову воєнно-економічну стійкість, а й стратегічне утвердження держави в колективній безпековій системі. Встановлено, що адаптація фінансових

механізмів НАТО є визначальним чинником формування нової моделі воєнно-економічної безпеки України.

16. Розраховано інтегральні показники стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО. Інформаційну основу оцінки сформували статистичні дані щодо чисельності військовослужбовців, обсягів валового внутрішнього продукту, витрат на військове обладнання, військовий персонал, інфраструктуру та інші оборонні статті. На основі кореляційно-регресійного аналізу здійснено комплексну оцінку впливу визначених детермінантів на рівень фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки окреслених суб'єктів. Виявлено, що інтегральний показник перебуває у статистично значущому зв'язку з чисельністю військовослужбовців, величиною ВВП та обсягами оборонних витрат. Найтісніший зв'язок встановлено між інтегральним показником та кількістю військовослужбовців (коефіцієнт кореляції 0,99569), що підтверджує провідну роль людського ресурсу в забезпеченні воєнно-економічної безпеки.

17. Доведено, що застосування адаптивних моделей прогнозування – методів експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна – у поєднанні з інструментарієм нечітких чисел забезпечує високий рівень точності та надійності відображення динаміки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки. Прогнозні розрахунки засвідчили наявність стійкої позитивної тенденції до зростання інтегральних показників фінансового забезпечення як у країнах-членах НАТО, так і в Україні, що відображає посилення оборонного потенціалу держави та підтверджує її зростаючу інтеграційну спроможність у євроатлантичний безпековий простір. Водночас виявлено ризики, зумовлені макроекономічними коливаннями та залежністю від міжнародної фінансово-матеріальної допомоги, що обумовлює необхідність створення компенсаторних механізмів та удосконалення національної системи бюджетного планування у сфері оборони.

18. Встановлено, що трансформація системи воєнно-економічної безпеки України безпосередньо залежить від інтеграції інституційних механізмів НАТО у сферах оборонного планування, логістики, закупівель та стандартизації. Доведено, що започаткування діяльності NSATU та JATEC стало ключовим чинником забезпечення ефективної координації військової допомоги та наближення оборонних інституцій України до управлінських практик Альянсу. Обґрунтовано, що фінансово-ресурсне забезпечення, побудоване на принципах прозорості, багаторічного планування та критерію «value for money», має стати основою формування стійкої моделі оборонної економіки України. Встановлено, що гармонізація з угодами зі стандартизації (STANAGs) та впровадження практик НАТО у сфері оборонних закупівель і логістики забезпечують не лише технічну сумісність, а й стимулюють розвиток внутрішнього оборонно-промислового комплексу. Доведено, що трансформація воєнно-економічної безпеки неможлива без модернізації системи військової освіти та запровадження принципів демократичного контролю над сектором безпеки й оборони.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. **Джигора О.М.** Міжнародні організації як суб'єкт формування, забезпечення та зміцнення світового правопорядку та безпеки. International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Volume I. NMBU, Research and Education. 2024. URL: <https://zenodo.org/search?q=Dzhyhora%2C%20O&l=list&p=1&s=10&sort=bestmatch>

2. **Джигора О.М.** Система фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічна безпека України [Текст]: монографія – Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»», 2025. – 315 с.

Статті у наукових виданнях, що включені до наукометричних баз Scopus/Web of Science

3. Kocherov, M., **Dzhyhora, O.**, Dykha, M., Lukianova, V., Polozova, V. Mechanisms of Post-War Economic Recovery in Ukraine: The Role of the International Community. *New Delhi Publishers*. 2023, 2(68). P. 1311-1321. URL: <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:eaj&volume=68&issue=2&article=035> (Особистий внесок: визначено механізми післявоєнного відновлення економіки України та роль міжнародної спільноти у цьому процесі)

4. **Dzhyhora, O.**, Kuchmenko, V., Kovalchuk, V., Melnyk, V., Hrab, M. The role of international institutions in stabilising the global legal order: Assessing impact and effectiveness. *Multidisciplinary Reviews*. 2024, 7(10). URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3840> (Особистий внесок: визначено роль міжнародних інституцій у стабілізації світового правопорядку, здійснено оцінку впливу та ефективності)

5. **Dzhyhora, O.**, Kuchmenko, V., Salamakha, I., Serohina, N., Savitskyi, V. The Role of Defense Forces in Ensuring National Military Potential: A Comparative Analysis of Countries. *Economic Affairs (New Delhi)*, 2024, 69(1), pp. 725–734. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n2z6.pdf> (Особистий внесок: встановлено роль сил оборони у забезпеченні національного військового потенціалу, проведено порівняльний аналіз у розрізі країн)

6. **Dzhyhora, O.**, Serhii, K., Milman, L., Maslak, N., Bratushka, S. The Impact of Hostilities on the Banking System, the Financial Sector, and Prospects for Recovering in a Conflict-Related Context. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 2024, 21, pp. 1449–1460. URL: [https://wseas.com/journals/bae/2024/c445107-025\(2024\).pdf](https://wseas.com/journals/bae/2024/c445107-025(2024).pdf) (Особистий внесок: визначено вплив воєнних дій на банківську систему, фінансовий сектор та перспективи відновлення в умовах конфлікту)

7. **Dzhyhora, O.**, Geperidze, D., Yavir V., Taran Ye., Kulyk T. NATO as a Collective Security Organization in the EU after the Outbreak of War in Ukraine. *Journal of law and political sciences*. 2025. Vol. 46/2. P. 255-271. (Особистий внесок: визначено роль НАТО у забезпеченні безпеки в ЄС після початку війни в Україні)

Статті у наукових фахових виданнях України

8. Джигора О.М. Передумови вступу держав у НАТО. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №11 (269). С. 149-157. DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-269-148-155
9. **Джигора О.М.**, Васильєва Н.Б., Дергалюк М.О. Економічні аспекти військово-технічного співробітництва: оцінка ефективності та перспектив розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5180> (Особистий внесок: визначено економічні аспекти військово-технічного співробітництва з НАТО)
10. Джигора О.М. Фінансові виклики НАТО в умовах збройних конфліктів та загроз нового типу. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. №12. Том 2 (282/2). С. 131-141. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-2-282-131-141
11. Джигора О.М. Трансформація безпекової парадигми НАТО та бюджетно-фінансова адаптація до загроз нового типу. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2024. № 11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16885188>
12. Джигора О.М. Трансформація фінансових інструментів НАТО в період стратегічного розширення та нових загроз (1991–2025). *Бізнес інформ*. 2025. № 7. С. 36–44. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-36-44>
13. Джигора О.М. Теоретико-методологічне підґрунтя формування фінансового механізму діяльності НАТО. *Економічний простір*. 2025. № 202, С. 78-86. <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/335251>
14. Джигора О.М. Бібліометричний аналіз наукових досліджень фінансового механізму діяльності НАТО в процесі розширення. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2025. № 2(90). С. 48-59. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/90.048>
15. Джигора О.М. Нерівномірність оборонних витрат серед країн-членів альянсу: виклики в умовах розширення. *Економіка, управління, адміністрування*. 2025. № 2(112). С. 169-176. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2025-2\(112\)-169-176](https://doi.org/10.26642/jen-2025-2(112)-169-176)
16. Джигора О.М. Інституціональний аналіз механізмів бюджетного планування та перерозподілу ресурсів в системі колективної безпеки НАТО. *Економіка, управління, адміністрування*. 2025. № 1(111). С. 229-234. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2025-1\(111\)-229-234](https://doi.org/10.26642/ema-2025-1(111)-229-234)
17. Джигора О.М. Стратегічне оборонне планування НАТО в умовах зміни безпекового середовища. *Society and Security*. 2025. № 3 (9). С. 61-65. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-61-65](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-61-65)
18. Джигора О.М. Модель «5/30» як нова парадигма стратегічного фінансування НАТО. *Society and Security*. 2025. № 1 (7). С. 93-98. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-1\(7\)-93-98](https://doi.org/10.26642/sas-2025-1(7)-93-98)
19. Джигора О.М. Проблеми фінансово-оборонної інтеграції України в інституційну архітектуру НАТО. *Академічні візії*. 2024. № 38. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2135/2006>
20. Джигора О.М. Експлікація термінологічного базису дослідження системи фінансового забезпечення НАТО. *Академічні візії*. 2024. № 36. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2134/2005>

21. Джигора О.М. Інноваційні процеси в енергозбереженні: управлінські підходи до зміцнення безпеки відповідно до вимог НАТО. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 1. Том 2 (283/2). С. 183-189.

22. Джигора О.М. Емпірична верифікація сучасного та потенційного впливу системи фінансового забезпечення НАТО на воєнно-економічну безпеку України. *Академічні візії*. 2025. № 42. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2136/2007>

23. Джигора О.М. Геополітичні виклики та стратегічні пріоритети у відносинах України з ЄС і НАТО. *Публічне управління і політика*. 2024. Вип. 1. - С. 45-52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pmp_2024_1_7

24. Джигора О.М. Етика війни та мирного врегулювання: філософські підходи в контексті російсько-української війни. *Філософія та управління*. 2024. Вип. 1. С. 55–63. <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.1.07>

25. **Джигора О.М.**, Банчук-Петросова О.В., Дем'янюк О.Б. Роль міжнародних організацій в контексті сучасних міжнародних конфліктів. *Публічне управління і політика*. 2025. Вип. 5 (9). DOI: 10.70651/3041-2498/2025.5.11

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

26. **Джигора О.М.**, Сержанов В.В. Військові облигації внутрішньої державної позики як інструмент забезпечення фінансової безпеки. *Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Держава XXI століття: погляд молоді»*. 2022. С. 386-387. <https://conf.ztu.edu.ua/>

27. **Джигора О.М.**, Степанчук В.О. Організація зв'язку при виконанні завдань за призначенням підрозділами сил безпеки і сил оборони України в контексті забезпечення національної безпеки. *Актуальні проблеми будівництва та службово-бойової діяльності формувань сил безпеки і сил оборони держави в умовах воєнного стану: Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 31 травня 2023 року). – Х.: Національна академія Національної гвардії України, 2023. – С. 16-18.

28. Джигора О.М. Оцінювання наслідків і впливу воєнних дій в Україні на сектори економіки. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Житомир, 7-8 грудня 2023 року). – Житомир: Житомирська політехніка, 2023. - С. 196-201. https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8358/1/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%9D%D0%91.pdf

29. **Джигора О.М.**, Шевченко В.О. Сучасні аспекти забезпечення кібербезпеки як складової національної безпеки. *Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Держава XXI століття: погляд молоді»*. 2023. С. 557. <https://conf.ztu.edu.ua/>

30. Джигора О.М. Еволюція фінансової архітектури НАТО в умовах геополітичного протистояння 1950-1960-х рр. *Science and Technology: challenges, prospects and innovations: XII International Scientific and Practical Conference* (Osaka, Japan, 17-19.07.2025). Osaka, 2025. Pp.117-123.

31. Джигора О.М. Розширення НАТО та його вплив на фінансову архітектуру (1949–1955 pp.). *Сучасний стан та основні пріоритети розвитку економіки*: III Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 8 липня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 92-95. <https://doi.org/10.64076/eecsr250708>

32. Джигора О.М. Інституційні засади становлення фінансової архітектури НАТО (1949–1955). *Modern Trends in the Development of Economy, Technology and Industry*: 4 Міжнародна науково-практична конференція (Торонто, 2-4 липня 2025 р.). Торонто, Канада, 2025. С. 110-113. https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2025/07/Toronto_Canada_02.07.25.pdf

33. Джигора О.М. Економіко-політичні передумови створення Північноатлантичного альянсу. *Актуальні виклики та нові можливості в науці та освіті*: 2-га Міжнародна наукова конференція (Ноттінгем, 26 червня 2025 р.). Ноттінгем, 2025. С. 19-23. <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2025/07/re-26.06.2025.pdf>

34. Джигора О.М. Індекс GPR у системі стратегічного аналізу ризиків НАТО. *Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs*: 1-й Міжнародна науково-практична конференція (Единбург, 28-30 липня 2025 р.). Единбург, Шотландія, 2025. С. 48-50.

35. Джигора О.М. Структурно-функціональна характеристика основних типів бюджетів НАТО. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*: матеріали XIX-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Україна-Словенія, 22-23 лютого 2024 року). ВНЗ «Національна академія управління». Київ: НАУ, 2024. С.7-9.

36. Джигора О.М. Фінансово-бюджетна архітектура НАТО: структура та принципи розподілу витрат. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*: матеріали XVIII-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Україна-Чехія, 24-25 лютого 2025 року). ВНЗ «Національна академія управління». Київ: НАУ, 2025. С. 20-22.

АНОТАЦІЯ

Джигора О. М. Система фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічна безпека України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2025.

Дисертаційна робота присвячена розв'язанню комплексного наукового завдання – обґрунтуванню концептуальних засад, розробці теоретичних та методологічних положень і науково-практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її сучасного і потенційного впливу на воєнно-економічну безпеку України.

У межах першого розділу «*Теоретико-методологічні положення дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України*» розроблено теоретико-методологічну конструкцію та впорядковано науково-методичний базис дослідження.

Сформовано концептуальну модель системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, яка базується на ієрархічному підході та інтегрує філософські, методологічні, теоретичні, емпіричні й практичні виміри дослідження. Наголошується, що логіка побудови концептуальної моделі ґрунтується на усвідомленні того, що фінансування безпеки в межах НАТО не обмежується суто бухгалтерськими чи технічними процедурами розподілу ресурсів, а становить органічний елемент складної інституційно-політичної архітектури Альянсу.

Здійснено експлікацію понятійно-категоріального апарату дослідження, що дало змогу інтегрувати в єдину аналітичну конструкцію підходи до фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, сформувавши теоретичне підґрунтя для міждисциплінарного аналізу їх взаємозв'язків. Обґрунтовано, що фінансове забезпечення НАТО постає як багаторівнева система акумулювання, розподілу та контролю ресурсів, яка поєднує механізми спільного й національного фінансування, бюджетні та позабюджетні інструменти, а також довгострокові інвестиції у колективну безпеку. Воєнно-економічна безпека визначається як інституційно гарантована здатність держави своєчасно мобілізувати, раціонально розподіляти та ефективно використовувати ресурси для підтримання оборонної спроможності, забезпечення макроекономічної стабільності, захисту критичної інфраструктури й оперативного відновлення країни.

Бібліометричний аналіз із використанням інструментів *VOSviewer*, *Bibliometrix* і *Biblioshiny*, а також огляд Національного репозитарію академічних текстів України, засвідчили обмежену увагу до фінансової складової НАТО з боку наукової спільноти та підкреслили необхідність спеціалізованих досліджень з цього напрямку. Встановлено, що наявні публікації здебільшого зосереджені на політичних, військових та безпекових аспектах, тоді як фінансово-економічний вимір залишається недостатньо дослідженим.

У межах другого розділу *«Еволюція фінансової архітектури НАТО у контексті воєнно-економічної безпеки»* проаналізовано інституційні засади становлення фінансової архітектури НАТО та механізми формування її структурно-бюджетної моделі.

Аргументовано, що у 1949–1955 рр. ключовими чинниками формування фінансової архітектури НАТО стали нормативне закріплення механізмів фінансування та інституційне оформлення системи управління фінансовими ресурсами Альянсу на основі принципу бюджетної відповідальності всіх учасників фінансових відносин. Доведено, що саме в цей період було започатковано розмежування між цивільними та військовими бюджетами організації. Обґрунтовано, що до середини 1950-х рр. фінансова архітектура НАТО набула сталої нормативно-інституційної форми, яка забезпечувала ефективне управління спільними ресурсами. Особливої уваги заслуговує формування інституційного «трикутника» фінансового управління, що включав Комітет з фінансових і економічних питань оборони (DFEC), Раду з виробництва та постачання військової продукції (MPSB) і Міжнародну аудиторську раду НАТО (IBAN).

Акцентовано, що впродовж 1960–1980-х рр. відбулася трансформація фінансової архітектури НАТО: система спільного фінансування вийшла за межі інфраструктурного забезпечення та поступово набула ознак комплексного політико-фінансового механізму реагування на багатовекторні виклики геополітичного середовища. Розширення функціонального призначення бюджету – від утримання військових об’єктів до фінансування соціальної та дипломатичної діяльності, наукових програм і технологічних проєктів, засвідчило ускладнення фінансової моделі Альянсу. Підтверджено, що система фінансової звітності та контролю залишалася стабільною й ефективною завдяки діяльності Міжнародної ради аудиту НАТО, яка з 1953 р. здійснювала незалежну експертизу використання спільних ресурсів.

У 1960–1980-х рр. система спільного фінансування еволюціонувала до функціонально диверсифікованої моделі стратегічного управління, здатної реагувати на динамічні виклики у сферах безпеки, оборони, технологічного розвитку та зовнішньополітичної взаємодії. Її стійкість і гнучкість стали вагомими чинниками загальної резильєнтності Альянсу, забезпечуючи баланс між принципами політичної солідарності, фінансової відповідальності та ефективного адміністрування спільних ресурсів. Інвестиції в цифрові платформи, кібербезпеку, сучасне обладнання та критичну інфраструктуру поступово перетворилися на центральні складові фінансової стратегії НАТО.

Доведено, що Директива «2/20», ухвалена у 2014 р., започаткувала перехід до стандартизованого планування оборонних витрат, передбачивши зобов’язання виділяти не менше 2 % ВВП на оборону, з яких щонайменше 20 % – на технічне переоснащення. Водночас лише після ескалації конфлікту в Україні Альянс перейшов до концентрації на реальних темпах зростання оборонних видатків, а не лише на досягненні номінальних орієнтирів. Кульмінацією цього процесу стала угода, ухвалена на саміті в Гаазі у 2025 р., яка засвідчила перехід до нової парадигми фінансування: 5 % ВВП сукупних витрат із чіткішим розподілом між оборонними (3,5 %) та іншими (1,5 %) компонентами.

У межах третього розділу *«Трансформація системи фінансового забезпечення НАТО в умовах збройних конфліктів і гібридних загроз»* окреслено військово-економічні виклики НАТО в умовах збройних конфліктів і гібридних загроз, проблеми спільної оборонно-фінансової політики країн-членів НАТО в умовах розширення, а також ключові аспекти трансформації механізмів бюджетного планування НАТО у відповідь на сучасні безпекові виклики.

Встановлено, що сучасне безпекове середовище, сформоване під впливом збройних конфліктів та гібридних загроз, кардинально трансформує пріоритети фінансової політики НАТО. Доведено, що зростання рівня глобальної нестабільності, підтверджене даними індексів GPI, НПК та FSI, а також збільшення кількості політично мотивованих кібератак (з 61 випадку у 2020 р. до понад 700 у 2023–2024 рр.), вимагає від Альянсу переорієнтації з класичних оборонних видатків на інвестиції у превентивні, цифрові та інформаційно-аналітичні компоненти стримування. Аргументовано, що в таких умовах особливого значення набуває посилення фінансування багаторівневих

механізмів кіберзахисту, адаптація оборонного бюджету до сценаріїв швидкої ескалації та зміцнення фінансової кооперації з партнерами.

Обґрунтовано, що у контексті нових загроз, пов'язаних із дезінформацією, когнітивним впливом, політичною радикалізацією та маніпуляціями через цифрові платформи, ключовим викликом стає інтеграція інформаційної безпеки у фінансову архітектуру НАТО. Забезпечення стійкості до інформаційних операцій, зокрема через підтримку стратегічних комунікацій, розвиток людського капіталу у сфері цифрової грамотності, а також інвестиції в аналітичні платформи типу GDI та EUvsDisinfo, перетворюється на невід'ємну складову фінансової стратегії Альянсу. Акцентовано, що це потребує формування гнучкої багатофакторної моделі фінансування, здатної реагувати як на конвенційні, так і на асиметричні загрози нового покоління.

Запровадження нової фінансової моделі НАТО «5/30» свідчить про докорінну трансформацію стратегічного підходу Альянсу до фінансування колективної безпеки в умовах зростаючих геополітичних і внутрішньополітичних викликів. Доведено, що відхід від традиційного орієнтира «2/20» до комплексного розподілу оборонних ресурсів відображає прагнення країн-членів не лише зміцнити обороноздатність НАТО, але й інвестувати у нові напрями: кіберзахист, штучний інтелект, екологічну безпеку, інфраструктурну стійкість та інновації подвійного призначення. Встановлено, що реалізація моделі «5/30» супроводжується суттєвими політичними, соціальними та макроекономічними викликами, зокрема у державах із високим рівнем соціальних зобов'язань, електоральною чутливістю або обмеженою економічною спроможністю.

Аргументовано, що планування військового та цивільного бюджетів НАТО, а також Програми інвестицій у безпеку (NSIP), має інституційні та функціональні особливості, які визначають їхню роль у загальній системі стратегічного оборонного фінансування. Військовий бюджет формується на основі запитів військових структур, відповідає на оперативні потреби та передбачає утримання командних органів, логістичну підтримку, навчання, модернізацію управлінських центрів, а також реалізацію оборонних ініціатив у сфері авіаційної та наземної розвідки. Обґрунтовано, що пріоритетом фінансового планування військового бюджету є забезпечення готовності сил швидкого реагування та реалізація програм PRDP і NWCC.

Встановлено, що цивільний бюджет НАТО спрямовується на управління, забезпечення діяльності політичних інституцій Альянсу та реалізацію програм у сферах дипломатії, безпеки, інформаційної політики, а також на взаємодію з міжнародними партнерами. Його формування є більш політично залежним і здійснюється за участю міністерств фінансів країн-членів, парламентських комітетів та Генерального секретаря НАТО. Особливе місце у фінансовій архітектурі Альянсу займає NSIP як програмний фінансовий інструмент довгострокових капітальних інвестицій, який охоплює проекти в галузі інфраструктури, паливного забезпечення, зв'язку, логістики та стратегічної мобільності. Доведено, що NSIP функціонує за принципом повного спільного фінансування, забезпечуючи рівномірний розподіл тягаря між країнами-членами

незалежно від їх економічної потужності та підсилюючи інтеграційну спроможність Альянсу у воєнній сфері.

У межах четвертого розділу *«Квантифікація стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України»* здійснено верифікацію чинників впливу на фінансове забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України, комплексну інтегральну оцінку стану фінансового забезпечення їх воєнно-економічної безпеки, а також кореляційно-регресійний аналіз детермінант інтегрального показника фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки.

Результати верифікації експертних оцінок продемонстрували, що ефективність фінансових механізмів НАТО визначається не лише кількісними параметрами оборонних витрат, а й якісними характеристиками — прозорістю бюджетних процедур, рівнем підзвітності та здатністю до оперативної адаптації в умовах кризових викликів. Для України це означає необхідність реформування національної системи оборонного фінансування у двох взаємопов'язаних площинах: підвищення ефективності розподілу ресурсів та посилення інституційної сумісності зі стандартами НАТО.

Доведено, що фінансові механізми Альянсу мають не лише ресурсний, а й трансформаційний потенціал, спрямований на інтеграцію нових членів без критичного навантаження на наявну систему. У цьому контексті гармонізація оборонно-бюджетної політики України з нормами НАТО здатна забезпечити не лише короткострокову воєнно-економічну стійкість, а й стратегічне закріплення у колективній безпековій системі. Встановлено, що адаптація фінансових механізмів НАТО є ключовим фактором формування нової моделі воєнно-економічної безпеки України.

Розраховано інтегральні показники стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО. Інформаційну основу оцінки склали статистичні дані щодо чисельності військовослужбовців, обсягів валового внутрішнього продукту, витрат на військове обладнання, персонал, інфраструктуру та інші оборонні статті. На основі кореляційно-регресійного аналізу здійснено комплексну оцінку впливу визначених детермінантів на рівень фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки досліджуваних суб'єктів. Виявлено, що інтегральний показник перебуває у статистично значущому зв'язку з чисельністю військовослужбовців, величиною ВВП та обсягами оборонних витрат. Найтісніший зв'язок встановлено між інтегральним показником та кількістю військовослужбовців (коефіцієнт кореляції 0,99569), що підтверджує провідну роль людського ресурсу у забезпеченні воєнно-економічної безпеки.

У межах п'ятого розділу *«Перспективи воєнно-економічної безпеки України в контексті фінансової підтримки та адаптації до стандартів НАТО»* проаналізовано фінансову підтримку воєнно-економічної безпеки України з боку міжнародних партнерів, здійснено прогнозування динаміки показників, що впливають на фінансове забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України, визначено механізми трансформації системи воєнно-економічної безпеки України з урахуванням імперативів НАТО.

У ході дослідження встановлено, що трансформація системи воєнно-економічної безпеки України безпосередньо залежить від інтеграції інституційних механізмів НАТО у сфери оборонного планування, логістики, закупівель та стандартизації. Доведено, що запровадження діяльності NSATU та JATES є ключовим чинником забезпечення ефективної координації військової допомоги та наближення оборонних інституцій України до управлінських практик Альянсу. Обґрунтовано, що механізми фінансово-ресурсного забезпечення, засновані на принципах прозорості, багаторічного планування та критерію «value for money», мають стати основою формування стійкої моделі оборонної економіки України.

Доведено, що застосування адаптивних моделей прогнозування (методів експоненційного вирівнювання, Хольта та Брауна) у поєднанні з інструментарієм нечітких чисел забезпечує високий рівень точності та надійності відображення динаміки фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки. Прогнозні розрахунки засвідчили наявність стійкої позитивної тенденції до зростання інтегральних показників фінансового забезпечення як у країнах-членах НАТО, так і в Україні, що відображає посилення оборонного потенціалу держави та підтверджує її зростаючу інтеграційну спроможність у євроатлантичний безпековий простір. Водночас виявлено ризики, зумовлені макроекономічними коливаннями та залежністю від міжнародної фінансово-матеріальної допомоги, що обумовлює необхідність створення компенсаторних механізмів та удосконалення національної системи бюджетного планування у сфері оборони.

Встановлено, що гармонізація з угодами зі стандартизації (STANAGs) та впровадження практик НАТО у сфері оборонних закупівель і логістики забезпечують не лише технічну сумісність, а й сприяють розвитку внутрішнього оборонно-промислового комплексу держави. Доведено, що трансформація воєнно-економічної безпеки неможлива без модернізації системи військової освіти та впровадження принципів демократичного контролю над сектором безпеки й оборони. Аргументовано, що комплексний підхід до інтеграції стандартів НАТО, який охоплює інституційний, фінансовий, організаційний та освітній рівні, має забезпечити стійкість оборонної системи України та її поступове включення до євроатлантичного безпекового простору.

Ключові слова: НАТО, Україна, фінансове забезпечення, воєнно-економічна безпека, інституційна сумісність, колективна безпека, Програма інвестицій у безпеку (NSIP), стандартизація (STANAGs), логістика та закупівлі, кібербезпека, фінансові механізми, інтеграція України, оборонно-промисловий комплекс, прозорість бюджетних процедур, стратегічне планування, цивільний бюджет, військовий бюджет, трансформаційний потенціал, інтегральний показник, стандарти НАТО.

ANNOTATION

Dzhyhora O. M. NATO's Financial Support System and Ukraine's Military-Economic Security. – A qualification scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the academic degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 21.04.01 – Economic Security of the State (Economic Sciences). Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2025.

The dissertation addresses a complex scientific issue by substantiating conceptual foundations, developing theoretical and methodological frameworks, and formulating scientific and practical recommendations regarding the operation of NATO's financial support system and its current and potential influence on Ukraine's military-economic security.

Within the first chapter, "Theoretical and Methodological Foundations of the Study of NATO's Financial Support System and Ukraine's Military-Economic Security", a theoretical and methodological framework has been developed, and the scientific and methodological basis of the study has been established.

A conceptual model of NATO's financial support system and Ukraine's military-economic security has been established. This model is based on a hierarchical approach and integrates the philosophical, methodological, theoretical, empirical, and practical dimensions of the study. It has been emphasized that the logic of constructing the conceptual model rests on the understanding that security financing within NATO is not limited to purely accounting or technical procedures of resource allocation but constitutes an organic element of the Alliance's complex institutional and political architecture.

The conceptual and categorical framework of the study has been explicated, which enabled the integration of approaches to NATO's financial support and Ukraine's military-economic security into a unified analytical construct, thereby forming the theoretical foundation for an interdisciplinary analysis of their interrelations.

It has been substantiated that NATO's financial support emerges as a multi-level system of resource accumulation, distribution, and control, which combines mechanisms of joint and national financing, budgetary and extra-budgetary instruments, as well as long-term investments in collective security.

Military-economic security has been defined as the institutionally guaranteed capacity of the state to mobilize resources in a timely manner, to allocate them rationally, and to use them effectively to sustain defense capability, ensure macroeconomic stability, protect critical infrastructure, and provide for the country's rapid recovery.

A bibliometric analysis using the tools VOSviewer, Bibliometrix, and Biblioshiny, as well as a review of the National Repository of Academic Texts of Ukraine, demonstrated the limited attention to NATO's financial component on the part of the scientific community and emphasized the need for specialized research in this area. It has established that the available publications are mostly focused on political, military, and security aspects, while the financial and economic dimension remains insufficiently studied.

Within the second chapter, “The Evolution of NATO’s Financial Architecture in the Context of Military-Economic Security”, the institutional foundations of the formation of NATO’s financial architecture and the mechanisms of shaping its structural-budgetary model have been analyzed.

It is argued that in 1949-1955 the key factors in the formation of NATO's financial architecture were the regulatory consolidation of financing mechanisms and the institutionalization of the Alliance's financial resources management system based on the principle of budgetary responsibility of all participants in financial relations. It is proven that it was during this period that the distinction between the organization's civilian and military budgets was introduced. It is substantiated that by the mid-1950s NATO's financial architecture had acquired a stable regulatory and institutional form that ensured the effective management of shared resources. Particular attention was paid to the formation of the institutional “triangle” of financial management, which included the Defense Finance and Economic Committee (DFEC), the Military Production and Supply Board (MPSB), and the International Board of Auditors (IBAN) of NATO.

It is emphasized that during the 1960s-1980s, NATO's financial architecture underwent a transformation: the joint financing system evolved beyond infrastructure provision and gradually acquired the features of a complex political and financial mechanism for responding to multifaceted geopolitical challenges. The expansion of the budget's functional purpose – from the maintenance of military facilities to the financing of social and diplomatic activities, scientific programs, and technological projects – underscored the growing complexity of the Alliance's financial model. It is confirmed that the system of financial reporting and control remained stable and effective thanks to the activities of the NATO International Board of Auditors, which has been conducting an independent audit of the use of joint resources since 1953.

In the 1960s–1980s, the joint financing system evolved into a diversified strategic management model, capable of responding to dynamic challenges in the fields of security, defense, technological development, and foreign policy cooperation. Its resilience and flexibility became significant factors in the Alliance's overall resilience, ensuring a balance between the principles of political solidarity, financial responsibility, and effective administration of shared resources. Investments in digital platforms, cybersecurity, modern equipment, and critical infrastructure gradually became central components of NATO's financial strategy.

It is proven that the 2% Defense Investment Pledge, adopted in 2014, initiated the transition to a standardized planning of defense spending, establishing a commitment to allocate at least 2% of GDP to defense, with a minimum of 20% of that amount dedicated to technical re-equipment. At the same time, it was only after the escalation of the conflict in Ukraine that the Alliance began to focus on the real growth rates of defense spending, rather than just on achieving nominal benchmarks. The culmination of this process was the agreement adopted at the 2025 Hague NATO Summit, which marked the transition to a new funding paradigm: a total of 5% of GDP spending with a clearer division between defense (3.5%) and other (1.5%) components.

The third chapter, “Transformation of NATO's Financial Support System in the Face of Armed Conflicts and Hybrid Threats”, outlines NATO's military-economic

challenges amid armed conflicts and hybrid threats, the issues of the common defense and financial policy of NATO member states in the context of enlargement, and key aspects of transforming NATO's budget planning mechanisms in response to modern security challenges. It has been established that the contemporary security environment, shaped by armed conflicts and hybrid threats, is fundamentally transforming NATO's financial policy priorities. It is proven that the increase in global instability—confirmed by data from the GPI, HIIK, and FSI indices—along with the rise in the number of politically motivated cyberattacks (from 61 cases in 2020 to over 700 in 2023–2024), requires the Alliance to shift its focus from classical defense spending to investments in preventive, digital, and intelligence-based deterrence capabilities. It is argued that under these conditions, it is particularly important to strengthen the financing of multi-level cyber defense mechanisms, adapt the defense budget to scenarios of rapid escalation, and enhance financial cooperation with partners.

It is argued that in the context of new threats related to disinformation, cognitive manipulation, political radicalization and manipulation through digital platforms, the key challenge is the integration of information security into NATO's financial architecture. Ensuring resilience to information operations, in particular through the support of strategic communications, the development of human capital in the field of digital literacy, as well as investments in analytical platforms like GDI and EUvsDisinfo, is becoming an integral part of the Alliance's financial strategy. It is emphasized that this requires the formation of a flexible multi-factor financing model capable of responding to both conventional and asymmetric threats of the new generation. The introduction of NATO's new “5/30” financial model indicates a fundamental transformation of the Alliance's strategic approach to financing collective security in the face of growing geopolitical and domestic political challenges. It is proven that the departure from the traditional “2/20” benchmark towards a more comprehensive allocation of defense resources reflects the desire of member states not only to strengthen NATO's defense capabilities, but also to invest in new areas: cyber defense, artificial intelligence, environmental security, infrastructure resilience, and dual-use innovations. It is established that the implementation of the “5/30” model is accompanied by significant political, social, and macroeconomic challenges, in particular in states with a high level of social obligations, electoral sensitivity, or limited economic capacity.

It is argued that the planning of NATO's military and civilian budgets, as well as the NATO Security Investment Program (NSIP), has institutional and functional features that determine their role in the overall system of strategic defense financing. The military budget is formed on the basis of requests from military structures, responds to operational needs and provides for the maintenance of command bodies, logistical support, training, modernization of control centers, as well as the implementation of defense initiatives in the field of aviation and ground reconnaissance. It is substantiated that the priority of financial planning of the military budget is ensuring the readiness of rapid response forces and the implementation of the PRDP and NWCC programs.

It has been established that the NATO civilian budget is intended for the management and support of the Alliance's political institutions and the implementation of programs in the fields of diplomacy, security, information policy, as well as interaction with international partners. Its formation is more politically dependent and is carried out with the participation of member states' ministries of finance, parliamentary committees, and the NATO Secretary General. The NSIP occupies a special place in the Alliance's financial architecture as a programmatic financial instrument for long-term capital investments, which covers projects in the field of infrastructure, fuel supply, communications, logistics, and strategic mobility. It has been proven that the NSIP operates on the principle of full joint financing, ensuring equitable burden-sharing among member states regardless of their economic power and strengthening the Alliance's integration capacity in the military sphere.

The fourth chapter, "Quantification of the State of Financial Support for Military-Economic Security of NATO Member States and Ukraine", verified the factors influencing financial support, conducted a comprehensive integral assessment of its state, as well as a correlation-regression analysis to identify the determinants of the integral indicator for financial support of military-economic security.

The results of expert assessments verify that the effectiveness of NATO's financial mechanisms is determined not only by quantitative parameters of defense spending but also by qualitative characteristics—the transparency of budget procedures, the level of accountability, and the ability to adapt quickly in times of crisis. For Ukraine, this underscores the need to reform its national defense financing system in two interrelated areas: increasing the efficiency of resource allocation and strengthening institutional compatibility with NATO standards.

It is proven that the Alliance's financial mechanisms have not only resource but also transformational potential, aimed at integrating new members without critically burdening the existing system. In this context, the harmonization of Ukraine's defense and budget policy with NATO norms can ensure not only short-term military and economic stability but also strategic consolidation within the collective security system. It has been established that the adaptation of NATO's financial mechanisms is a key factor in the formation of a new model of Ukraine's military and economic security.

Integral indicators of the state of financial support for the military-economic security of Ukraine and NATO member states were calculated. The information basis for this assessment was statistical data on the number of military personnel, gross domestic product, and spending on military equipment, personnel, infrastructure, and other defense items. Based on a correlation-regression analysis, a comprehensive assessment of the impact of the identified determinants on the level of financial support for the military-economic security of the subjects under study was carried out. It was found that the integral indicator has a statistically significant relationship with the number of military personnel, the size of GDP, and the volume of defense spending. The closest relationship was established between the integral indicator and the number of military personnel (correlation coefficient 0.99569), which confirms the leading role of human resources in ensuring military-economic security.

Within the fifth chapter, “Prospects for Ukraine's Military-Economic Security in the Context of Financial Support and Adaptation to NATO Standards”, the financial support for Ukraine's military-economic security from international partners is analyzed. The dynamics of indicators influencing the financial support of NATO member states and Ukraine are forecasted, and mechanisms for transforming Ukraine's military-economic security system are identified, in accordance with NATO imperatives.

The study has established that the transformation of Ukraine's military-economic security system directly depends on the integration of NATO institutional mechanisms into such areas as defense planning, logistics, procurement, and standardization. It has been proven that the implementation of NSATU and JATEC activities is a key factor in ensuring the effective coordination of military assistance and bringing Ukraine's defense institutions closer to the Alliance's management practices. It has been substantiated that financial and resource provision mechanisms, based on the principles of transparency, multi-year planning, and the “value for money” criterion, should become the foundation for a sustainable model of Ukraine's defense economy.

It has been proven that the application of adaptive forecasting models (the Holt's and Brown's methods of exponential smoothing), combined with the tools of fuzzy numbers, ensures a high level of accuracy and reliability in reflecting the dynamics of financial support for military-economic security. Forecast calculations have shown a stable positive trend in the growth of integral indicators of financial support both in NATO member states and in Ukraine, which reflects the strengthening of the state's defense potential and confirms its growing capacity for integration within the Euro-Atlantic security space. At the same time, risks caused by macroeconomic fluctuations and dependence on international financial and material assistance have been identified, which necessitates the creation of compensatory mechanisms and the improvement of the national system of budget planning in the defense sector.

It has been established that harmonization with standardization agreements (STANAGs) and the implementation of NATO practices in the field of defense procurement and logistics ensure not only technical compatibility but also contribute to the development of the nation's defense-industrial complex. It has been proven that the transformation of military-economic security is impossible without the modernization of the military education system and the implementation of the principles of democratic control over the security and defense sector. It is argued that a comprehensive approach to the integration of NATO standards, covering the institutional, financial, organizational, and educational levels, should ensure the stability of the defense system of Ukraine and its gradual inclusion in the Euro-Atlantic security space.

Keywords: NATO, Ukraine, financial support, military-economic security, institutional compatibility, collective security, NATO Security Investment Program (NSIP), standardization (STANAGs), logistics and procurement, cybersecurity, financial mechanisms, Ukraine's integration, defense-industrial complex, transparency of budget procedures, strategic planning, civilian budget, military budget, transformational potential, integral indicator, NATO standards.

Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 2,5
Гарнітура Times.
Видавець і виготовлювач
Державний університет «Житомирська політехніка»